

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ**
UNIVERSITY OF WESTERN MACEDONIA

**ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΕΥΡΩΠΑΙΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ ΚΑΙ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΟΝ 21^Ο ΑΙΩΝΑ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΠΤΙΚΗ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ**

**EUROPEAN CITIZEN AND SKILLS IN THE 21ST CENTURY: A
RECORD OF TEACHERS' VIEWPOINTS**

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΜΑΝΙΚΑ

ΑΕΜ: 4908

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΕΛΕΝΗ ΓΡΙΒΑ
Β' ΒΑΘΜΟΛΟΓΗΤΗΣ: ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΟΥΝΟΒΑΣ

ΦΛΩΡΙΝΑ, ΣΕΠΤΕΜΒΡΗΣ 2022-2023

«Δηλώνω υπεύθυνα ότι είμαι συγγραφέας της παρούσας πτυχιακής εργασίας με τίτλο 'Ευρωπαίος πολίτης και δεξιότητες στον 21αι. από την οπτική των εκπαιδευτικών' και πως προετοιμάστηκε αποκλειστικά από εμένα. Στο πλαίσιο της συγγραφής έχω αναφέρει τις όποιες πηγές από τις οποίες βοηθήθηκα και έκανα χρήση πληροφοριών, φράσεων και ιδεών.»

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	5
Περίληψη.....	6
ABSTRACT	7
Εισαγωγή.....	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο ΕΥΡΩΠΑΙΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ	12
1.1 Η έννοια του ευρωπαίου πολίτη	12
1.2 Δεξιότητες του σύγχρονου πολίτη	14
1.3 Ευθύνη και υπευθυνότητα	15
1.4 Κοινωνική αλληλεπίδραση/ Επικοινωνία.....	16
1.5 Εξέλιξη της τεχνολογίας.....	17
1.6 Συνεργατικότητα	18
1.7 Κριτική σκέψη.....	19
1.8 Τεχνολογία της πληροφορίας και παιδεία	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΟΤΗΤΑ	23
2.1 Ταυτότητα.....	23
2.2 Ευρωπαϊκή ταυτότητα ή ευρωπαϊκές ταυτότητες	23
2.3 Ευρωπαϊκή πολιτειότητα.....	24
2.4 Ευρωπαϊκά προγράμματα ως δείκτης ανάπτυξης της ευρωπαϊκής ταυτότητας των παιδιών	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο ΠΡΟΓΕΝΕΣΤΕΡΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ.....	28
Έρευνες υπό την οπτική των εκπαιδευτικών.....	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο ΈΡΕΥΝΑ.....	33
4.1 Σκοπός και στόχοι της έρευνας	33
4.2 Δείγμα	34
4.3 Σχεδιασμός ερευνητικού εργαλείου	34
4.4 Ερευνητικό εργαλείο	35
4.5 Θεματικοί άξονες συνέντευξης και ερωτήματα	36
4.6 Διαδικασία διεξαγωγής συνεντεύξεων.....	38
4.7 Ποιοτική θεματική ανάλυση των δεδομένων.....	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.....	40
Δημογραφικά στοιχεία	40
1 ^{ος} θεματικός άξονας: Προσδιορισμός Έλληνα πολίτη	40
2 ^{ος} θεματικός άξονας: Προσδιορισμός Ευρωπαίου πολίτη.....	43

3 ^{ος} θεματικός άξονας: Καλλιέργεια δεξιοτήτων πολιτών τον 21αι.	50
4 ^{ος} θεματικός άξονας: Συμμετοχή σε προγράμματα Erasmus	60
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο ΣΥΖΗΤΗΣΗ	65
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	66
7.1 Συμπεράσματα ως προς τις απόψεις των εκπαιδευτικών	66
7.2 Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα	71
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	73
ΠΗΓΕΣ	76

Ευχαριστίες

Αρχικά θα ήθελα να ευχαριστήσω για τη σημαντική βοήθεια και συμβουλές που μου παρείχε κατά τη συγγραφή της παρούσας εργασίας η επιβλέπουσα καθηγήτριά μου κ. Ελένη Γρίβα.

Ξεχωριστές και θερμές ευχαριστίες στην οικογένειά μου που όλα αυτά τα χρόνια με στήριξε ψυχολογικά και οικονομικά βοηθώντας με να ολοκληρώσω τις σπουδές μου σε μια άλλη πόλη.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω εξίσου όλους τους διευθυντές σχολείων, εκπαιδευτικούς και γνωστούς που βοήθησαν στην ποιοτική έρευνα που πραγματοποιήθηκε για την ολοκλήρωση της πτυχιακής μου εργασίας.

Περίληψη

Η παρούσα πτυχιακή εργασία αποτελεί μια ποιοτική έρευνα με σκοπό να διερευνήσει το βιβλιογραφικό «κενό» που υπάρχει αναφορικά με τις δεξιότητες που διακατέχει ένας σύγχρονος Ευρωπαίος πολίτης και πώς αυτό το αντιλαμβάνονται οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί. Σε γενικά πλαίσια γίνεται μια απόπειρα εννοιολογικής προσέγγισης του όρου Έλληνας και Ευρωπαίος πολίτης αναλύοντας διάφορους τομείς δεξιοτήτων. Γίνονται ωστόσο αναφορές και στην Ευρωπαϊκή ταυτότητα και πολιτειότητα αποσαφηνίζοντας τους όρους και επιδεικνύοντας τρόπους ενίσχυσης τους μέσα από ευρωπαϊκά προγράμματα. Προς την κατεύθυνση αυτή εξετάζεται και η πλευρά των εκπαιδευτικών σχετικά με το αντικείμενο της συγκεκριμένης μελέτης τόσο από παλαιότερες έρευνες όσο και από σύγχρονες απόψεις. Τα αποτελέσματα που παρατίθενται βασίζονται στην ανάλυση των ατομικών συνεντεύξεων που πραγματοποιήθηκαν, δεδομένα που προέκυψαν από τις συζητήσεις μεταξύ του ερευνητή και των εκπαιδευτικών. Στο πλαίσιο αυτό διαφαίνεται ότι οι απόψεις των εκπαιδευτικών δεν απέχουν σημαντικά μεταξύ τους ως προς τον προσδιορισμό του Έλληνα και Ευρωπαίου πολίτη, τις δεξιότητες που είναι απαραίτητες για την ανάπτυξη και την εξέλιξή του αλλά και τις διδακτικές πράξεις που εφαρμόζουν στις διδασκαλίες τους για να ενισχύσουν τους όρους αυτούς.

Λέξεις κλειδιά: Έλληνας πολίτης, Ευρωπαίος πολίτης, δεξιότητες, ταυτότητα, πολιτειότητα, ευρωπαϊκά προγράμματα, απόψεις

ABSTRACT

This thesis is qualitative research in order to investigate the bibliographic "gap" that exists regarding the skills possessed by a modern European citizen and how this is perceived by teachers themselves. In general, an attempt is made to conceptually approach the term Greek and European citizen by analyzing various areas of skills. However, references are also made to European identity and citizenship, clarifying the terms and demonstrating ways to strengthen them through European programs. To this end, the teachers' side regarding the subject of this study is examined both from past research and from modern point of view. The results presented are based on the analysis of individual interviews conducted, data obtained from discussions between the researcher and teachers. In this context, it appears that teachers' views are not significantly different from each other regarding the definition of Greek and European citizens, the skills necessary for their development and development, as well as the teaching actions they apply in their teachings to strengthen these terms.

Keywords: Greek citizen, European citizen, skills, identity, citizenship, European programs, views

Εισαγωγή

Τι είναι ‘ικανότητες’ του 21αιώνα και γιατί είναι τόσο σημαντικές για τον σύγχρονο πολίτη; Το αυξανόμενο ενδιαφέρον στο διαρκώς μεταβαλλόμενο όρο «πολίτης» έφερε στην επιφάνεια νέες προτεραιότητες, προβληματισμούς και ερωτήματα σε σχέση με μια πιο ουσιαστική προετοιμασία των πολιτών για μια πιο αποτελεσματική ιδιότητα του πολίτη και κατ’ επέκταση του Ευρωπαϊού πολίτη. Οι σύγχρονοι πολίτες του 21αιώνα ως μέλη μιας ευρύτερης κοινότητας που ονομάζεται Ευρώπη, είναι σημαντικό να ευαισθητοποιηθούν με την προοπτική να αναγνωρίσουν τον ρόλο τους, να μάθουν ποιοι είναι, ποιες είναι οι δεξιότητες τους σε αυτή την κοινωνία και ποια είναι η ταυτότητά τους. Να αναλάβουν δράση, να πάρουν αποφάσεις, να συμμετέχουν στα κοινά ενισχύοντας τη δημοκρατία. Αρκεί μόνο να ονομαζόμαστε Ευρωπαίοι πολίτες ή μήπως θα έπρεπε να γνωρίζουμε με τι υποχρεώσεις και ευθύνες συνοδεύεται ο όρος αυτός;

Για αρχή, μόνο η έννοια πολίτης ‘κουβαλά’ ένα σημαντικό φορτίο καθώς πρόκειται για τον πυρήνα του πολιτεύματός μας, της δημοκρατίας αλλά και σε ευρύτερο πλαίσιο της κοινωνικής ζωής. Σε μια κοινωνία ο πολίτης είναι αυτός που συμμετέχει στα κοινά και στη λήψη αποφάσεων, εκφράζει ελεύθερα τη γνώμη του και τις σκέψεις του, αλληλοεπιδρά με τους συμπολίτες του, επηρεάζει και επηρεάζεται από το περιβάλλον του, ενισχύει την κοινωνική συνοχή. Έχει πολλαπλούς ρόλους και κατ’ επέκταση τις αντίστοιχες υποχρεώσεις, δικαιώματα και ευθύνες. Ο ρόλος του ως ενεργός πολίτης μπορεί να χαρακτηριστεί κρίσιμος και ζωτικής σημασίας για την εύρυθμη λειτουργία της δημοκρατίας καθώς αρκετά είναι αυτά που δεν πρέπει να ξεχνά και να αμελεί, αντιθέτως όμως να πράττει και να ενδιαφέρεται. Πρόκειται γι’ αυτόν που θα είναι ενεργός στη λήψη αποφάσεων του πολιτεύματος και της κοινωνίας που ζει, γι’ αυτόν που γνωρίζει του νόμους και τους τηρεί, υπερασπίζεται το δικαίωμα του να ψηφίζει στις εκλογές, έχει ενσυναίσθηση, αναλαμβάνει τις ευθύνες του, συνεισφέρει για το κοινό καλό. Και γιατί ο πολίτης πρέπει να έχει και δεξιότητες, δεν αρκεί να τηρεί όσα προαναφέρθηκαν με τις γνώσεις που κατέχει; Ένας πολίτης λοιπόν στη σύγχρονη κοινωνία είναι απαραίτητο να διακατέχεται από δεξιότητες για τον πολύ απλό λόγο να μπορεί να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις και τις προκλήσεις της. Να μπορεί να προσφέρει τη βοήθεια και τις υπηρεσίες του με έναν εποικοδομητικό τρόπο. Όταν γίνεται λόγος για δεξιότητες είναι σημαντικό να αποσαφηνιστεί ότι αφορά κοινωνικές,

τεχνολογικές, επαγγελματικές οι οποίες μπορούν να κατακτηθούν μέσα από τη δια βίου μάθηση, την εκπαίδευση και την επιμόρφωση του καθενός. Κάποιες από αυτές τις δεξιότητες είναι η ανάπτυξη κριτικής σκέψης, η ικανότητα διαχείρισης και επίλυσης προβλημάτων, η επικοινωνία, η συνεργασία, η ευελιξία, η προσαρμοστικότητα, δεξιότητες χειρισμού τεχνολογίας, ηγεσία, η δημιουργικότητα.

Ο πολίτης εκτός από πολλαπλούς ρόλους καλείται να διαχειριστεί και την ταυτότητά του. Ή μήπως τις ταυτότητές του; Γίνεται να έχει παραπάνω ταυτότητα από μία; Πολλαπλές λοιπόν, είναι οι ταυτότητες του ανθρώπου ανάλογα με τα ενδιαφέροντά του και τις πεποιθήσεις του. Κάποιες από αυτές θα μπορούσαν να υπαχθούν στην κατηγορία των πολιτικών θεμάτων, των κοινωνικών, ιστορικών, θρησκευτικών, οικονομικών, περιβαλλοντικών. Στην έρευνα αυτή όμως θα μας απασχολήσουν ταυτότητες όπως η εθνική και η ευρωπαϊκή.

Όταν γίνεται λόγος για εθνική ταυτότητα συνήθως αναφερόμαστε στα θεμέλια συνοχής μιας κοινωνίας. Είναι αλήθεια όμως ότι αποτελεί συχνά αντικείμενο διαφωνιών ως προς τον ορισμό της έννοιάς της. Το να διαθέτει κανείς εθνική ταυτότητα σημαίνει ότι έχει επίγνωση του ανήκειν σε ένα κοινωνικό σύνολο, σε μια εθνική κοινότητα. Επομένως, πολλές φορές το πως ορίζουμε και αντιλαμβανόμαστε εμείς το έθνος καθορίζει και την κατανόηση της ταυτότητάς μας (Κιτρομηλίδης, 2010). Η εθνική ταυτότητα αναπτύσσεται από τη γέννηση του ατόμου και συνεχίζει να αναπτύσσεται κατά τη διάρκεια της ζωής του μέσα από την συμμετοχή του στο κοινωνικό σύνολο που μεγαλώνει. Μια έννοια που συνδέεται άρρηκτα με τη γλώσσα, τη νοοτροπία, τα ήθη και τα έθιμα, τις παραδόσεις, τα δικαιώματα, τις ευθύνες και τις αντίστοιχες υποχρεώσεις.

Από την άλλη τι ακριβώς συμβαίνει με την ευρωπαϊκή ταυτότητα και τι είναι; Με λίγα λόγια πρόκειται για το μέλλον την Ευρωπαϊκής Ένωσης με κύριο μέλημα να ‘παντρέψει’ την πολιτική ενότητα με την εθνική πολλαπλότητα χωρίς να απουσιάζουν οι αρχές της ελευθερίας και της ισότητας. Στο πλαίσιο αυτό οι πολίτες να μπορούν να λειτουργούν με κανόνες και ήθος δείχνοντας και τον ανάλογο σεβασμό στα κράτη μέλη και την ταυτότητα του κάθε έθνους.

Ο πολίτης μαθαίνει να συμβιώνει, να σέβεται και να εκτιμά αυτό που χαρακτηρίζει «διαφορετικό». Γίνεται ένα με αυτό έχοντας τις ίδιες υποχρεώσεις και ευθύνες μέσα στο σύνολο που ονομάζεται κράτη της Ε.Ε. Αποδεσμεύεται των προκαταλήψεών του,

του φόβου για το «άλλο» και «ξένο», αλλά βαδίζει παράλληλα με αυτό, αλληλοεπιδρά, επικοινωνεί, συνεργάζεται (Γιαννακόπουλος, 2022). Έτσι με την ευρωπαϊκή ταυτότητα προωθείται και ενισχύεται η ιδέα της ενότητας μεταξύ των Ευρωπαίων πολιτών, καλλιεργείται και εδραιώνεται η εκτίμηση και ο σεβασμός για τον άνθρωπο ανεξαρτήτου φύλου, πολιτισμού, θρησκείας, αξιών, πολιτεύματος.

Στη βάση των παραπάνω κρίνεται σκόπιμο σε αυτό το σημείο να παρατεθούν οι συνθήκες που διαμόρφωσαν τους λόγους που με τη σειρά τους οδήγησαν στο συγκεκριμένο ερευνητικό εγχείρημα. Κάνοντας μια μικρή έρευνα για τη συμπλήρωση ενός πανεπιστημιακού καθήκοντος σχετικά με απόψεις καθηγητών πάνω στο θέμα του Ευρωπαίου πολίτη, βρίσκουμε στην πλειοψηφία μια πληθώρα πληροφοριών για το πόσο σημαντικό είναι να διδάσκουμε στους μαθητές τα δικαιώματά τους, τη θέση τους στην κοινωνία και την Ευρώπη, πώς ένα σχολείο πρέπει να προετοιμάζει τους πολίτες του μέλλοντος, με ποιες βασικές δεξιότητες οφείλει να αποπλίζει τους μαθητές για να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις και της ανάγκης της κοινωνίας. Έτσι λοιπόν, εντοπίστηκε μια έλλειψη οργανωμένου πληροφοριακού υλικού που να επικεντρώνεται στις απόψεις των εκπαιδευτικών για τα ζητήματα αυτά. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τις ελλείψεις γνώσεις μου επί του θέματος με έκαναν να οδηγηθώ στην εκπόνηση αυτής της έρευνας, να ασχοληθώ με τη βιβλιογραφία, να μελετήσω άρθρα, να ψάξω πληροφορίες προκειμένου να αποκτήσω μια ολοκληρωμένη άποψη και γνώση για τις έννοιες πολίτης, Έλληνας και Ευρωπαίος πολίτης, ταυτότητες, δεξιότητες, δικαιώματα και υποχρεώσεις. Να ερευνηθούν εκτενέστερα ποιες είναι οι διαφορές, ποιες είναι οι υποχρεώσεις και οι ευθύνες, ποια είναι τα δικαιώματα του ίδιου μου του εαυτού. Στο πλαίσιο αυτό, θεωρήθηκε ότι θα ήταν ενδιαφέρον, βάσει του μελλοντικού επαγγέλματος ως εκπαιδευτικός, να ερευνηθεί η παρούσα εργασία για την ιδιότητα του πολίτη και του Ευρωπαίου πολίτη υπό μια διαφορετική οπτική, την οπτική του εκπαιδευτικού. Με άλλα λόγια, κατά πόσο η εκπαίδευση και συγκεκριμένα οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί γνωρίζουν την ιδιότητα του πολίτη και κατά πόσο προσφέρουν μια μεγαλύτερη εμπειρία επί του θέματος στους μαθητές τους. Συνδυάστηκε έτσι ο Έλληνας και ο Ευρωπαίος πολίτης με τις πολυσυζητημένες πλέον δεξιότητες του σύγχρονου κόσμου που όλοι κάνουν λόγο. Γεγονός που το αποδεικνύει είναι η εισαγωγή των εκπαιδευτικών Εργαστηρίων Δεξιοτήτων (Ε.Δ) ως επίσημο μάθημα στα σχολεία από το Υπουργείο Παιδείας με στόχο την καλλιέργεια των δεξιοτήτων του 21^{ου} αιώνα από τους μαθητές. Είναι τελικά τόσο σημαντικές για τον σημερινό πολίτη; Και

αν ναι πως και που το επηρεάζουν στην κοινωνία που ζει αλλά και στην ευρύτερη κοινωνία της Ευρώπης; Ερωτήματα που συνδυάστηκαν αρμονικά και αποτέλεσαν το θέμα της παρούσας μελέτης.

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνηθούν οι απόψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τον Ευρωπαίο πολίτη και τις δεξιότητες που πρέπει να διακατέχεται τον 21 αιώνα. Πιο αναλυτικά, η εργασία δομείται σε επτά κεφάλαια σύμφωνα με τα οποία στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στον ορισμό του Ευρωπαίου πολίτη και πόσο σημαντική είναι η ιδιότητά του ήδη ακόμα από την αρχαιότητα. Στο πλαίσιο αυτό, γίνονται αναφορές στα χαρακτηριστικά της ιδιότητας του πολίτη αλλά και το πώς έχει διαμορφωθεί σήμερα η έννοια αυτή. Στη συνέχεια του κεφαλαίου, περιγράφονται και αναλύονται κάποιες από τις βασικές δεξιότητες της σύγχρονης εποχής. Στο δεύτερο κεφάλαιο αποσαφηνίζονται οι έννοιες της ταυτότητας τόσο σε εθνική όσο και σε ευρωπαϊκή διάσταση. Γίνεται λόγος ακόμα για την ευρωπαϊκή πολιτειότητα, τι είναι και κατά πόσο έχει διχάσει τους επιστήμονες ο όρος αυτός. Αναφέρονται επίσης, τα ευρωπαϊκά προγράμματα και η συμβολή τους στην ανάπτυξη της ευρωπαϊκής ταυτότητας των μαθητών. Το τρίτο κεφάλαιο αφορά προγενέστερες μελέτες που έχουν διεξαχθεί, σχετικές με το θέμα της παρούσας έρευνας, δηλαδή την οπτική των εκπαιδευτικών ως προς τις δεξιότητες του σύγχρονου Ευρωπαίου πολίτη. Ακολουθεί το τέταρτο κεφάλαιο με τους σκοπούς και τους στόχους της παρούσας έρευνας, όπως και το δείγμα που αποτελεί την πηγή των αποτελεσμάτων. Επιπρόσθετα, αναφέρεται στο είδος του εργαλείου που επιλέχθηκε για τις ανάγκες της έρευνας, πώς σχεδιάστηκε το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε αλλά και η αιτιολόγησή της επιλογής του. Επιπρόσθετα, γίνεται μια σύντομη αναφορά στην ποιοτική θεματική ανάλυση των δεδομένων και ακολουθεί το 5 κεφάλαιο στο οποίο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας ανά θεματικό άξονα με τους αντίστοιχους πίνακες. Πιο συγκεκριμένα, τα αποτελέσματα χωρίστηκαν σε 4 θεματικούς άξονες σύμφωνα με τους οποίους ο πρώτος ασχολείται με τον προσδιορισμό του Έλληνα πολίτη, ο δεύτερος με τον προσδιορισμό του Ευρωπαίου πολίτη, ο τρίτος με την καλλιέργεια δεξιοτήτων του σύγχρονου πολίτη και ο τέταρτος με τα ενισχυτικά ευρωπαϊκά προγράμματα Erasmus. Στο έκτο κεφάλαιο πραγματοποιείται μια συζήτηση επί της έρευνας και στο έβδομο και τελευταίο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στα συμπεράσματα της έρευνας αλλά και στις προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο ΕΥΡΩΠΑΙΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

1.1 Η έννοια του ευρωπαϊού πολίτη

Ένα μείζον θέμα που απασχολεί ολοένα και περισσότερο τόσο την κοινωνία όσο και τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς είναι η ιδιότητα, οι στόχοι και η αξία του πολίτη. Σκοπός και των δύο φορέων είναι να διαπλάσουν άτομα ικανά να μεταβούν στην κοινωνία εφοδιασμένα με γνώσεις, αξίες, δεξιότητες, ικανότητες και εμπειρίες που απαιτούν οι κοινωνικές συνθήκες ώστε να ενταχθούν στο κοινωνικό σύνολο χωρίς προβλήματα, αλλά με αυθυπαρξία και αυτοτέλεια, προετοιμάζοντας τους πολίτες του μέλλοντος. Όλα ξεκινούν και βασίζονται στο πώς οι δύο πλευρές αντιλαμβάνονται τον ρόλο και τη σημασία του πολίτη. Καθημερινά πολιτευόμαστε όλοι μας, με όσα λέμε, με όσα υποστηρίζουμε, με ότι πιστεύουμε και εκπροσωπούμε. Η ιδιότητα του πολίτη ανάγεται στην Αρχαία Ελλάδα και κουβαλά ιστορία αιώνων. Η ‘ιδιότητα του πολίτη’ λοιπόν έχει συνδεθεί άρρηκτα με έννοιες όπως ‘δημοκρατία’, ‘δικαιώματα’, ‘εκλογές’, ‘κανόνες’, ‘συμφέροντα’, ‘υποχρεώσεις’, ‘εξουσία’.

Ο όρος «ιδιότητα του πολίτη» αποτελεί μια προσπάθεια απόδοσης του αγγλικού όρου citizenship (γαλλικά: citoyenneté, γερμανικά: Burgerschaft, ο οποίος εδραιώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση με το άρθρο 8 της Συνθήκης του Μάαστριχτ. Πέρα από το γεγονός ότι η έννοια citizenship είναι έμφορτη τόσο πολιτικού όσο φιλοσοφικού και ιστορικού περιεχομένου και έχει υπεραναλυθεί πολλαπλές φορές, στην ελληνική γλώσσα μέχρι και σήμερα δεν έχει αποδοθεί με όρο που να είναι κοινά αποδεκτός και υπάρχουν διάφορες ερμηνείες γύρω από αυτό (Παντίδης & Πασιάς, 2004).

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη «ο πολίτης πρέπει να είναι κοινωνός αρχής». Με άλλα λόγια ένας πολίτης δεν είναι αρκετό απλά να δείχνει ενδιαφέρον για τα κοινά, αλλά ταυτόχρονα είναι απαραίτητο και αναγκαίο να ασκεί και εξουσία. Ο άριστος πολίτης της άριστης Πολιτείας είναι ο πολίτης που συμμορφώνεται με τις αποφάσεις της δημοτικής αρχής συμμετέχοντας στα κοινά ενεργώντας, κρίνοντας και αποφασίζοντας για το κοινό συμφέρον. Στο πλαίσιο αυτό, ο οικονομικός παράγοντας δεν αποτελεί κριτήριο διάκρισής του, ενώ παράλληλα χαρακτηρίζετε από ηθικές όπως ευθύνη, ευμάρεια και παιδεία (Βενέτη, 2017).

Τα χαρακτηριστικά της ιδιότητας του πολίτη, όπως υποστηρίζει ο John J. Cogan (1998), ποικίλουν ανάλογα με το πολιτικό σύστημα, αλλά σε ευρύτερο πλαίσιο μπορούν να ταξινομηθούν σε πέντε κατηγορίες: α) την αίσθηση της ταυτότητας, β) την ‘εκμετάλλευση’ ορισμένων δικαιωμάτων, γ) την υλοποίηση των υποχρεώσεων, δ) ένδειξη ενδιαφέροντος και συμμετοχής στα κοινά και ε) την αποδοχή κάποιων αξιών της κοινωνίας (Σωτηροπούλου, 2019).

Ο ορισμός του πολίτη έχει υποστεί ορισμένες τροποποιήσεις από την αρχική του σημασία, δίνοντάς μας μια στιγμή να αναλογιστούμε την τρέχουσα κατάστασή του. Μια πιο ολοκληρωμένη απεικόνιση μπορεί να παρατηρηθεί στο πεδίο της Ευρώπης, όπου ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης θεωρεί το άτομο ως πολίτη, που διέπεται από πεποιθήσεις σε παγκόσμιες έννοιες όπως η δικαιοσύνη, η αξιοπρέπεια, η ελευθερία, η ισότητα, τα δικαιώματα και η αλληλεγγύη. Κεντρικό στοιχείο στις ενέργειες της Ένωσης είναι ο άνθρωπος, ο οποίος είναι ο πυρήνας και το επίκεντρο του περιβάλλοντος, ενώ παράλληλα στο χώρο αυτό του παρέχεται ελευθερία, ασφάλεια και δικαιοσύνη.

«Πολίτης της Ένωσης είναι κάθε πρόσωπο που έχει την υπηκοότητα ενός κράτους μέλους. Η υπηκοότητα ορίζεται σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία του εκάστοτε κράτους. Η ιθαγένεια της Ένωσης συμπληρώνει την εθνική ιθαγένεια χωρίς να την αντικαθιστά. Η ιθαγένεια της Ένωσης περιλαμβάνει σειρά δικαιωμάτων και καθηκόντων επιπροσθέτως εκείνων που απορρέουν από την ιθαγένεια ενός κράτους μέλους.» (Άρθρο 9 ΣΕΕ & 20 ΣΛΕΕ, Ευρωπαϊκή Ένωση). Στην υπόθεση C-135/08 Janko Rottmann κατά Freistaat Bayern, ο Γενικός Εισαγγελέας Poiares Maduro στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο εξήγησε τη διαφορά (παράγραφος 23 των προτάσεων του Γενικού Εισαγγελέα) λέγοντας ότι πρόκειται για δύο έννοιες που είναι αδιαχώριστες και ανεξάρτητες μεταξύ τους. Η ιθαγένεια της Ένωσης προϋποθέτει την ιθαγένεια των κρατών μελών, αλλά ταυτόχρονα είναι μια νομική και πολιτική έννοια ανεξάρτητη από την έννοια της ιθαγένειας. Η ιθαγένεια των κρατών μελών όχι μόνο μας δίνει τη δυνατότητα να απολαμβάνουμε τα δικαιώματα που παρέχει το κοινοτικό δίκαιο και τα οποία μας καθιστούν πολίτες της ΕΕ. Η ευρωπαϊκή ιθαγένεια δεν είναι απλώς ένα σύνολο δικαιωμάτων που μπορούν να αποδοθούν ακόμη και χωρίς αυτά. Αυτή η ικανότητα προϋποθέτει την ύπαρξη δεσμών πολιτικής φύσης μεταξύ των ευρωπαίων πολιτών, ακόμη και αν αυτός ο δεσμός δεν σημαίνει ότι τα ενδιαφερόμενα άτομα ανήκουν σε μια ορισμένη εθνικότητα. Βασίζεται στην κοινή τους δέσμευση να κάνουν

την κοινωνία των πολιτών σε κάθε κράτος μέλος αποδεκτή από άλλους ευρωπαίους πολίτες και να δημιουργηθεί μια νέα διάσταση αλληλοσεβασμού και αλληλεγγύης μεταξύ των πολιτών.

Όλοι οι πολίτες της ΕΕ, ανεξαρτήτως φύλου, εθνικότητας, θρησκείας και πεποιθήσεων, μπορούν να ψηφίσουν στις εκλογές και να εκλεγούν στις ευρωπαϊκές και δημοτικές εκλογές, ακόμη και αν δεν είναι πολίτες των αντίστοιχων χωρών τους. Έχουν το δικαίωμα να ταξιδεύουν ελεύθερα σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, να διαμένουν, να εκτελούν πανεπιστημιακά και εκπαιδευτικά καθήκοντα, να εργάζονται σε οποιαδήποτε χώρα της ΕΕ και να συμμετέχουν σε έργα της ΕΕ. και εφαρμόζουν τους κανονισμούς που γίνονται νόμοι της χώρας τους (Φλώρου, Στεφανόπουλος & Χριστοπούλου, 2018).

1.2 Δεξιότητες του σύγχρονου πολίτη

Είναι αναμφισβήτητο ότι ο 21ος αιώνας θεωρείται από όλους επαναστατικός αιώνας, καθώς η τεχνολογία εξελίσσεται συνεχώς, η κοινωνία αλλάζει και τα γεγονότα πολλαπλασιάζονται. Πλέον, η επιστήμη και η κοινωνία έχουν συγχωνευθεί με την επιστήμη των υπολογιστών. Τα νέα δεδομένα της τεχνολογίας έχουν εισβάλει στην καθημερινότητα όλων, ανεξαρτήτως φύλου, ηλικίας, ιδιότητας, κουλτούρας. Δεδομένων όλων των αλλαγών γύρω μας, η κοινωνία πρέπει να εξελιχθεί και να κινηθεί με το «νερό» του αιώνα. Αποκτήστε τα κατάλληλα εφόδια σε διάφορους τομείς, όπως κοινωνικούς, επαγγελματικούς και πολιτιστικούς. Σε αυτήν την περίπτωση, οι πολίτες πρέπει στη συνέχεια να μπορούν να συμβαδίζουν με τις αλλαγές, να μην μένουν στάσιμοι και να λαμβάνουν σωστή εκπαίδευση. Μια ατελείωτη διαδικασία που ξεκινά από τη στιγμή που γεννιέται η ζωή. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η εκπαίδευση αναφέρεται στην προσχολική, σχολική και πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Η εκπαίδευση αυτή πρέπει να είναι σύγχρονη, συνεχής, ορθή, πολύπλευρη και πολυδιάστατη. Οι γνώσεις του να μην περιορίζονται στο Αναλυτικό Πρόγραμμα και στις στείρες γνώσεις του σχολείου αλλά να διευρύνονται στον κοινωνικό περίγυρο. Είναι όμως αλήθεια, ότι οι δεξιότητες που πρέπει να αναπτύξει ο πολίτης, οι οποίες θα τον βοηθήσουν σε όλη τη διάρκεια της ζωής του, έχουν ήδη θεμελιωθεί και αποτυπωθεί. Οι υπόλοιπες και βασικές δεξιότητες που πρέπει να αναπτύξει ο κάθε πολίτης του 21 αιώνα όπως ορίζει η Ευρωπαϊκή Ένωση (2002), οι οποίες θα τον οδηγήσουν στον μετασχηματισμό του σε ένα σύγχρονο και ενεργό πολίτη, είναι η κατασκευή της γνώσης, η αναζήτηση, η

εύρεση, η διαχείριση και η οργάνωση της πληροφορίας, η συνεργασία, η κριτική σκέψη, η ικανότητα επίλυσης του προβλήματος, η ευελιξία και η προσαρμοστικότητα, ο τεχνολογικός αλφαριθμητισμός με έμφαση στην παραγωγή και όχι μόνο η κατανάλωση ψηφιακού περιεχομένου, η επικοινωνία, η προσωπική και κοινωνική υπευθυνότητα, η δημιουργικότητα. Παράλληλα, αποτελούν εφελκυστήρια επιτυχιών δεδομένου τις απαιτήσεις επιβίωσης και επιτυχίας στον 21^ο αιώνα. Άλλωστε, τα δημοκρατικά πολιτεύματα έχουν ανάγκη από ενεργούς, υπεύθυνους και ενημερωμένους πολίτες. Οι παραπάνω ικανότητες, όπως προαναφέρθηκε, δεν είναι δεδομένο ότι αναπτύσσονται μόνες τους. Κάποιες από αυτές αποκτούνται δια βίου μέσα από την καθημερινότητα, τις εμπειρίες του ατόμου και την αλληλεπίδραση με το περιβάλλον γύρω του όμως αυτό από μόνο του δεν αρκεί. Χρειάζεται η ενίσχυση από την εκπαίδευση και μια πιο ειδικευμένη προσέγγιση στην αγωγή του πολίτη (Αθανασίου, 2020).

1.3 Ευθύνη και υπευθυνότητα

Οι έννοιες 'Ευθύνη' και 'Υπευθυνότητα' ήταν πάντα συνυφασμένες με την προσωπική ζωή του ανθρώπου. Πιο συγκεκριμένα αφορά τις υποχρεώσεις που σχετίζονται τόσο με την θεμελιώδη πραγματικότητα κάποιου όσο και με την ιδιότητά του στην κοινωνία. Αξιολογείται, ταυτόχρονα, τόσο προσωπική όσο και συλλογική υπόθεση του κάθε ατόμου στο περιβάλλον που αλληλοεπιδρά ως μέλος μια ευρύτερης κοινωνίας. Το άτομο που έχει αναπτύξει την αξία της υπευθυνότητας βρίσκει ουσιαστικό περιεχόμενο και νόημα ζωής στην κοινωνική του διάσταση. Γνωρίζει πώς να δρα με κατάλληλο τρόπο, ώστε να διασφαλίζει συνδυαστικά με την επαγγελματική του κατάρτιση και την προσωπική του επιτυχία, αλλά και σε γενικότερα πλαίσια την ικανότητα να αντιμετωπίζει διάφορες καταστάσεις, να επικοινωνεί και να συνεργάζεται με τους συνανθρώπους του. Έτσι, σφυρηλατεί την αυτοεκτίμησή, την αυτοαντίληψή και την προσωπικότητά του, στοιχεία άκρως απαραίτητα για μια ισχυρή και σταθερή προσωπικότητα. Μόνο από μια τέτοια προσωπικότητα και μοναδικότητα εκπηγάει η προσωπική ευθύνη και η υπεύθυνη «στάση ζωής». Μόνο μια τέτοια στάση ευθύνης οικοδομεί μια νέα γενιά ευθύνης, μια οικογένεια ευθύνης, ένα σχολείο ευθύνης. Μέσα από όλα αυτά εκτενέστερα καλλιεργείται ένας συνειδητοποιημένος, υπεύθυνος, επιλεκτικός, ώριμος πολίτης (Ελένη Δούκα, 2015). Η κοινωνική ευθύνη και η κοινωνική υπευθυνότητα δεν είναι ταυτόσημες έννοιες. Πρόκειται για δύο ξεχωριστούς

όρους, καθώς η κοινωνική ευθύνη σχετίζεται με την συνέπεια απέναντι στους θεσμούς, την εφαρμογή και τη συνέπεια προς τους νόμους του κράτους όπως και τους κανονισμούς και τις υποχρεώσεις. Από την άλλη, η κοινωνική υπευθυνότητα σχετίζεται με τις προσωπικές δράσεις του ατόμου πέρα από αυτά που προβλέπει ο νόμος και οι κανονισμοί. Για να γίνει πιο κατανοητό, το να κάνει κανείς ανακύκλωση είναι ζήτημα κοινωνικής ευθύνης, το να μαζέψεις τα πλαστικά σκουπίδια ή χάρτινα, γυάλινα αντικείμενα άλλων από μια παραλία αυτό είναι κοινωνική υπευθυνότητα. Δεν σου το επιβάλει κάποιος, το κάνεις με τη θέλησή σου και δρας αυτοβούλως.

1.4 Κοινωνική αλληλεπίδραση/ Επικοινωνία

Η επικοινωνία είναι μια κοινωνική δραστηριότητα, ένα κοινωνικό φαινόμενο, που εμφανίζεται τόσο στο διαπροσωπικό επίπεδο, όσο και στο επίπεδο των οργανισμών και αφορά τη μετάδοση και λήψη πληροφοριών-μηνυμάτων, μεταξύ των ατόμων και των ομάδων, μέσα από ένα σύστημα συμβόλων όπως είναι η γλώσσα, τα σήματα, οι χειρονομίες (Ρέππα, 1999). Η επικοινωνιακή ικανότητα είναι έμφυτη στον άνθρωπο και σαν επικοινωνιακό όν που είναι, χρησιμοποιεί πολλαπλούς τρόπους επικοινωνίας (Σταμάτης, 2015). Η ανθρώπινη συμβίωση στηρίζεται και προκαλεί την κοινωνική αλληλεπίδραση. Το χαρακτηριστικό της είναι ότι έχει κατά βάση συμβολικό χαρακτήρα. Κάθε ερέθισμα δηλαδή έχει ντυθεί με ορισμένη σημασία η οποία διαφέρει από περιβάλλον σε περιβάλλον για τον λόγο ότι είναι κοινωνικό δημιούργημα (Μπίκος, 2004). Από τη στιγμή που γεννιόμαστε αρχίζουμε να αλληλοεπιδρούμε και η κατάσταση αυτή εξελίσσεται καθώς το άτομο μεγαλώνει. Η επικοινωνία μοιάζει με θεμέλιο πάνω στο οποίο στηρίζονται όλες οι ανθρώπινες σχέσεις ξεκινώντας με τους σημαντικούς άλλους που είναι η οικογένεια και συνεχίζεται αργότερα στο σχολείο. Το παιδί εκεί μαθαίνει ένα νέο σύστημα κανόνων και αξιών, βάσει του οποίου πορεύεται στην υπόλοιπη ζωή του. Ως μαθητής, πλέον, συνεργάζεται, δημιουργεί, δίνει και παίρνει τον λόγο, σέβεται, κρίνει και λέει την άποψή του ελεύθερα. Διεκδικεί, με άλλα λόγια, τα δικαιώματα του και μαθαίνει να δέχεται και να σέβεται τα δικαιώματα των υπολοίπων. Η όρος επικοινωνία σύμφωνα με το λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας

σημαίνει η ικανότητα του ατόμου να μεταδίδει το μήνυμα, την πληροφορία ή την ανταλλαγή σκέψεων και γνώσεων.

Παράλληλα, εννοείται ο πνευματικός, ψυχικός, συναισθηματικός σύνδεσμος με κάποιον όταν είμαστε σε θέση να κατανοήσουμε τα αισθήματα και τα συναισθήματα του. Επιπρόσθετα, η επικοινωνία χαρακτηρίζεται «ως μία αμφίδρομη ροή πληροφοριών, που διεξάγεται με δεδομένη διαδικασία και αποσκοπεί στην καλλιέργεια και βελτίωση της επαφής δύο τουλάχιστον μηχανισμών με τελικό σκοπό την αποκατάσταση ή τη βελτίωση μίας ήδη δημιουργημένης σχέσης» (Κωστούλας, 1996, σ. 316), και ως μια διαδικασία μέσα από την οποία με τη χρήση των λέξεων, των γραμμάτων, των συμβόλων ανταλλάσσονται οι πληροφορίες. Η διαδικασία αυτή, μπορεί εξίσου να επιτευχθεί και με τη μη λεκτική επικοινωνία (Dubrin, 1998, σ. 360).

1.5 Εξέλιξη της τεχνολογίας

Μπορεί, λοιπόν, ορισμένες από τις ικανότητες αυτές να αποκτούνται δια βίου, κάποια άλλες όμως προαπαιτούν εκπαίδευση και εξάσκηση. Πιο συγκεκριμένα, γίνεται λόγος για τον παιδαγωγικό όρο της κατάρτισης. Υποδηλώνει την απόκτηση ή τον εκσυγχρονισμό κυρίως τεχνικής φύσης, έτσι που ο καταρτιζόμενος να μπορεί να προσαρμοστεί ή να γίνει πιο αποτελεσματικός στην παραγωγή και κυρίως στις σχέσεις του με τις μηχανές και τις νέες τεχνολογίες (Πυργιωτάκης, 2011). Καθημερινά, όλο και περισσότερες εργασίες 'ρουτίνας' αντικαθίστανται από την τεχνολογία, γεγονός που απαιτεί από τον άνθρωπο να έχει γνώσεις διαχείρισης, ευρείες γνωστικές και συναισθηματικές δεξιότητες. Παρατηρούμε ακόμα, σύμφωνα και με το βιβλίο «Teaching & Assessing 21 Century Skills» από τον/την Robert J. Marzano, Tammy Heflebower (2011), ότι και σε αυτόν τον τομέα της τεχνολογίας δεξιότητες όπως:

- ✓ διαπροσωπικές (επικοινωνία, κοινωνικοποίηση, ομαδοσυνεργατικότητα, ευαισθησία για θέματα του πολιτισμού, κατάληψη της διαφορετικότητας)
- ✓ ενδοπροσωπικές (αυτορρύθμιση, ατομική διαχείριση, έλεγχος του χρόνου, αυτό-ανάπτυξη, προσαρμοστικότητα, ευελιξία) δίνουν εμφανώς το παρόν.

Ο μαθητής ως μελλοντικός πολίτης και μέλος της κοινωνίας:

- ✓ Έρχεται σε επαφή και εγκλιματίζεται από μικρή ηλικία με το ενεργητικό και διερευνητικό μοντέλο μάθησης
- ✓ Συμφιλιώνεται με τις ΤΠΕ και τις προσεγγίζει ως χρήσιμο εργαλείο και πηγή μάθησης
- ✓ Εξοικειώνεται στην αναζήτηση και αξιολόγηση της πληροφορίας μέσω του διαδικτύου
- ✓ Έρχεται σε επαφή με τη χρήση λογισμικών
- ✓ Εξασκεί την κριτική ικανότητα
- ✓ Εξηγεί επίκαιρα γεγονότα βάσει των γνώσεων του
- ✓ Σχηματίζει υπεύθυνη στάση και ευαισθητοποιείται για θέματα πολιτισμικά, πολιτιστικά, εθνικά και παγκόσμια

Στα πλαίσια αυτής της συνεχούς εξέλιξης, κρίνεται απαραίτητο ο σύγχρονος πολίτης να είναι αποπλισμένος με αυτές τις στοιχειώδεις ικανότητες προκειμένου να μπορέσει να ανταπεξέλθει και να ενσωματωθεί πιο εύκολα και γρήγορα σε αυτό που ονομάζουμε 21 αιώνα. Σύμφωνα και με τον Ken Kay (2010) ο οποίος κρίνει σημαντικό το άτομο κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης του να λαμβάνει αυτό το νέο σύνολο δεξιοτήτων ή αλλιώς το κλειδί επιτυχίας για τον σύγχρονο πολίτη, θέτει δύο κομβικούς άξονες που απαντούν στο γιατί οι μαθητές χρειάζονται αυτές τις δεξιότητες. Ο πρώτος είναι ότι ο κόσμος αλλάζει ολοένα και πιο γρήγορα και ο δεύτερος ότι τα σχολεία δεν πορεύονται με αυτές τις αλλαγές. Οι απόψεις αυτές βρίσκουν σύμφωνο τον Tony Wanger (2008) ο οποίος ισχυρίζεται ότι η κατοχή βασικών δεξιοτήτων όπως η ανάγνωση, η γραφή και τα μαθηματικά μπορεί να είναι σημαντικά εργαλεία αλλά δεν επαρκούν.

1.6 Συνεργατικότητα

Το συνεργατικό πνεύμα αποτελεί κομβικό 'συστατικό' επιτυχίας, τόσο στο περιβάλλον της οικογένειας, όσο και στον κοινωνικό περίγυρο που έρχεται σε συχνή τριβή το άτομο. Η συνεργατικότητα βοηθά στην ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων, στην επίλυση και εξάλειψη συγκρούσεων και διαφορών, στον αυτοέλεγχο και αυτορρύθμιση καθώς και στη ενσυναίσθηση. Συγχρόνως, το άτομο μαθαίνει να αναλαμβάνει ευθύνες και πρωτοβουλίες, να μοιράζεται καθήκοντα και να υλοποιεί τα δικά του. Κομβικές δεξιότητες, που τις κατακτά μέσα από την βιωματική μάθηση στη σχολική ηλικία και

αποτελούν πυξίδα για το μέλλον του. Μια μικρογραφία για το πως λειτουργεί ο έξω κόσμος, προετοιμάζοντάς τον για ένα μεγαλύτερο σχολείο που ονομάζεται κοινωνία. Το σίγουρο είναι ότι όταν ο άνθρωπος δουλεύει συνεργατικά μπορεί να καταφέρει μεγαλειώδη πράγματα και να γίνει αποδοτικότερος, αποτελεσματικότερος και δημιουργικότερος και αυτό γιατί η συνεργασία των μελών μιας κοινωνίας προάγει κάποια από τα πιο αξιοσημάντα χαρακτηριστικά της φύσης του ανθρώπου. Για να επιτευχθεί όμως αυτό, απαιτείται η αμοιβαία προσφορά, εκτίμηση, σεβασμός, συνεργασία, αποδοχή διαφορετικών ιδεών και αντιλήψεων, στάσεων, νοοτροπίας με στόχο τον κοινό σκοπό.

1.7 Κριτική σκέψη

Η πολυσυζητημένη, σε κάθε κλάδο, ανάπτυξη της κριτικής σκέψης αποτελεί διεθνώς πλέον μια από τις πιο βασικές επιδιώξεις της εκπαίδευσης και απαραίτητο εργαλείο, στην 'ατζέντα' των μαθητών. Σύμφωνα με πιο απλούς ορισμούς, πρόκειται για γνωστικές στρατηγικές, προσανατολισμένες σε ένα επιθυμητό αποτέλεσμα, μια λογική και στοχαστική σκέψη πάνω στο τι να πιστέψουμε και τι να κάνουμε ή αλλιώς ο χρόνος που αναλύουμε ανάμεσα στο «βλέπω κάτι» και στο «ξέρω τι να κάνω με αυτό». Είναι η διαδικασία κατανόησης, εφαρμογής, σύνθεσης, αξιολόγησης με συλλογή ή δημιουργία γνώσης (πληροφορίας), μέσα από παρατήρηση, εμπειρία, αναστοχασμό, αιτιολόγηση, επικοινωνία (Δημητριάδου, 2016). Επακόλουθα, κάνοντας πράξη όσα προαναφέρθηκαν χρειάζεται να αναζητούμε αιτίες, πληροφορίες, και αξιόπιστες πηγές. Δεν βασιζόμαστε στην πρώτη πηγή που βρίσκουμε, στο πρώτο άρθρο που διαβάζουμε, αλλά φιλτράρουμε το μήνυμα και το αποκωδικοποιούμε ανάλογα. Λαμβάνουμε υπόψιν το γενικό πλαίσιο και παράλληλα συγκρατούμε τη σκέψη στην ουσία του όγκου των πληροφοριών. Ο σύγχρονος πολίτης οφείλει να είναι ευέλικτος στο να βρίσκει εναλλακτικές λύσεις και σενάρια και να μην αρκείται στην έτοιμη πληροφορία. Όλα αυτά, αποσκοπούν στην καλλιέργεια ενός ενεργητικού δέκτη και όχι παθητικού, πόσο μάλλον όταν ζούμε στον 21 αιώνα όπου ο πολίτης προσπαθεί να επιβιώσει, να εξελιχθεί και να διαπρέψει στην εποχή της πληροφορίας. Γιατί όπως καθημερινά αποδεικνύεται, βγαίνει μπροστά όποιος έχει την σωστή, ποιοτικά, πληροφορία και την χρησιμοποιεί την σωστή στιγμή.

1.8 Τεχνολογία της πληροφορίας και παιδεία

Ο σύγχρονος πολίτης καθρεπτίζεται από τη σύνθετη διαδικασία της παιδείας όπως την ξέρουμε μέχρι σήμερα αλλά και την κοινωνία της πληροφορίας που έχει εισχωρήσει στην καθημερινότητα. Ένα νέο εργαλείο πρόκληση που προσφέρει τη δυνατότητα καλλιέργειας του πνεύματος και της τάξης στην κοινωνία, το οποίο παρέχεται στο πλαίσιο του σχολείου. Στόχος δεν είναι η απλή εξοικείωση του ατόμου με τον υπολογιστή, αλλά πρέπει με βάση την έννοια της παιδείας να τίθενται υπό συζήτηση οι στόχοι οι αναφερόμενοι στο άτομο και την κοινωνία. Η πληροφορική παιδεία είναι ένας όρος που χρησιμοποιείται για να περιγράψει τη διαδικασία αναζήτησης των πληροφοριών και τις ικανότητες χρήσης αυτών (Κορομπίλη & Τόγια, 2015). Με άλλα λόγια, η πληροφοριακή παιδεία αναφέρεται στην απόκτηση ενός συνόλου δεξιοτήτων, γνώσης και πηγών πληροφόρησης και της ικανότητας ανάλυσης και χρήσης της ανακτημένης πληροφορίας (ACRL, 2000, Burkhardt, MacDonald & Rathermacher, 2003).

Πληροφοριακός γραμματισμός ή αλλιώς πληροφοριακή παιδεία ή πληροφοριακός εγγραμματισμός είναι όροι που τους χρησιμοποιούμε σήμερα για να δηλώσουμε την ικανότητα μιας κοινωνίας να βρίσκει, να συλλέγει, να οργανώνει και στο τέλος να αξιολογεί και να χρησιμοποιεί την πληροφορία προκειμένου να την διαθέσει στα εκάστοτε μέλη της. Από ποικίλους οργανισμούς και ενώσεις (π.χ. ACRL) ο πληροφοριακός γραμματισμός αποτελεί τη βάση για διαχρονική μάθηση. Στο σημείο αυτό να αναφερθεί ότι ο όρος γραμματισμός στη σύγχρονη βιβλιογραφία αντικαθιστά τον όρο παιδεία. Ο πληροφοριακός γραμματισμός δεν υφίσταται σαν αυτόνομο μάθημα στα σχολεία. Η εκπαίδευση στον πληροφοριακό εγγραμματισμό καθοδηγείται τόσο από τον δάσκαλο/καθηγητή όσο και από την θεματολογία. Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις που η διδασκαλία του πληροφοριακού γραμματισμού αποτελεί εξ' ολοκλήρου ευθύνη του σχολικού βιβλιοθηκονόμου. Υπάρχουν αρκετοί και διαφορετικοί τρόποι για να διδάξουμε στους μαθητές τις ικανότητες που χρειάζονται ώστε να μπορούν να θεωρηθούν πληροφοριακά εγγράμματοι. Κάποια σχολεία υιοθετούν την διδασκαλία του πληροφοριακού γραμματισμού μέσα από έρευνες και δημιουργικές δραστηριότητες. Μέσα από αυτή την προσέγγιση δίνεται στους μαθητές η ευκαιρία στους μαθητές να μάθουν και να εξασκήσουν δεξιότητες πληροφοριακού γραμματισμού μέσω κατάλληλων δραστηριοτήτων και θεωρείται από τις πιο

αποτελεσματικές μεθόδους. Ορισμένα από τα πλεονεκτήματα της διδασκαλίας του πληροφοριακού γραμματισμού είναι τα εξής:

Εξάσκηση γραφής και ανάγνωσης: Ο πληροφοριακός γραμματισμός εστιάζει στις δημιουργικές εργασίες. Οι μαθητές εξασκούν τις ικανότητες ανάγνωσης που διαθέτουν κατά την αναζήτηση και αξιολόγηση πηγών και οι δεξιότητες γραφής εξελίσσονται κατά την καταγραφή και παρουσίαση των ανακτημένων και αξιολογημένων πληροφοριών. Μέσα από την ανάπτυξη των απαραίτητων ικανοτήτων για τη χρήση των πληροφοριακών πηγών και την αντίστοιχη ανεύρεση πληροφοριών, οι μαθητές έχουν την ευκαιρία να αναπτύξουν τις ικανότητες γραφής και ανάγνωσης που διαθέτουν με αποτελεσματικό τρόπο.

Ανεξάρτητοι μαθητές: Οι δεξιότητες έρευνας και κριτικής ανάλυσης που προσφέρει ο πληροφοριακός γραμματισμός αποτελεί ένα σημαντικό πλεονέκτημα. Το πλεονέκτημα είναι ότι οι ικανότητες αυτές είναι ουσιώδεις για το τρίπτυχο αναζήτηση-αξιολόγηση-χρήση των πληροφοριών. Είναι η βάση και τα απαραίτητα στοιχεία για ανεξάρτητη και κυρίως για την δια βίου μάθηση.

Μελλοντική ανάπτυξη: Στις σύγχρονες κοινωνίες, οι πληροφορίες είναι άπειρες. Η ολοένα αυξανόμενη-συνεχής αύξηση του αριθμού των διαθέσιμων πληροφοριών επηρέασε εδώ και αρκετά χρόνια και θα συνεχίσει να επηρεάζει τον κόσμο, έναν κόσμο στον οποίο οι σημερινοί/ές μαθητές/τριες θα αποτελέσουν τους μελλοντικούς εργαζόμενους. Για τον λόγο αυτό, ο πληροφοριακός γραμματισμός θεωρείται μία ιδιαίτερα χρήσιμη ικανότητα στη αγορά εργασίας του μέλλοντος, «καθώς η σωστή λήψη αποφάσεων προϋποθέτει την ακριβή αξιολόγηση και χρήση των διαθέσιμων πληροφοριών».

Ψηφιακός γραμματισμός και ασφάλεια: Σήμερα, πολλές από τις πηγές πληροφόρησης με τις οποίες ερχόμαστε οι περισσότεροι από εμάς σε επαφή τις συναντάμε σε ψηφιακή μορφή. Ένα πληροφοριακά εγγράμματο άτομο είναι σε θέση να τις αξιολογεί και να εντοπίζει τη χρησιμότητά τους. Μέσω λοιπόν του πληροφοριακού γραμματισμού, οι μαθητές αποκτούν γνώσεις που έχουν να κάνουν με την χρήση των ψηφιακών μέσων και του Διαδικτύου, καθώς και πώς να προστατεύονται από τους κινδύνους που ελλοχεύουν και την παραπληροφόρηση.

Αποφυγή λογοκλοπής: Ένα πολύ σημαντικό στοιχείο στο οποίο δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα ο πληροφοριακός γραμματισμός είναι η σωστή παράθεση μνείας ευθύνης (π.χ. συγγραφέας, μεταφραστής, επιμελητής, εικονογράφος κ.ά.). Οι μαθητές διδάσκονται πώς να δημιουργούν βιβλιογραφικές αναγραφές και γενικότερα πώς να χειρίζονται ιδέες και γνώση που δεν είναι δικές τους και να σέβονται τα πνευματικά δικαιώματα του αρχικού δημιουργού.

Συμμετοχή στη Δημοκρατία: Μέσω του πληροφοριακού γραμματισμού, οι μαθητές είναι σε θέση να εντοπίσουν, να αξιολογήσουν και να χρησιμοποιήσουν σωστά πληροφορίες και γνώση, ώστε να μπορούν στο μέλλον να αποτελέσουν ενεργά-συμμετοχικά μέλη σε μία δημοκρατική κοινωνία (Βαϊτσάκης, 2022)

Το πληροφοριακά εγγράμματο άτομο έχει την ικανότητα να μπορεί να διακρίνει και να αναγνωρίζει πότε υπάρχει η ανάγκη για πληροφόρηση εντοπίζοντας ταυτόχρονα και τις αντίστοιχες πηγές. Στο πλαίσιο αυτό αξιολογεί, οργανώνει και κρίνει το πληροφοριακό υλικό, εφαρμόζει τις ανάλογες στρατηγικές και τις ενσωματώνει στις ήδη υπάρχουσες γνώσεις του. Σύμφωνα και με τον Bruce (1994), πληροφοριακά εγγράμματο άτομο είναι όταν χρησιμοποιεί μια ποικιλία τεχνολογιών και συστημάτων πληροφόρησης με την κριτική προσέγγιση των πληροφοριών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΟΤΗΤΑ

2.1 Ταυτότητα

Ο άνθρωπος από τη στιγμή που γεννιέται έχει την τάση να αναλαμβάνει διαφορετικούς ρόλους και να ενεργοποιεί ποικίλες ταυτότητες ανάλογα κάθε φορά με τις περιστασιακές ευκαιρίες που πρόκειται να συναντήσει. Με τον όρο «ρόλο» εννοούμε το σύνολο δραστηριοτήτων που ασκούνται από ένα άτομο στα πλαίσια μιας θέσης και που προσδιορίζονται από το είδος της θέσης. Με τον όρο «ταυτότητα» περιγράφουμε τη διαδικασία που αφορά την ικανότητα του ανθρώπου να διατηρεί την μοναδική και εξατομικευμένη οντότητά του σε κάθε στάδιο της εξέλιξής του αλλά και τη ικανότητά του να αντιμετωπίζει τον εαυτό του ως αντικείμενο σκέψεων και ενεργειών. Κοινό χαρακτηριστικό σε κάθε περίπτωση αποτελεί το γεγονός ότι το άτομο περιβάλλεται από δικαιώματα, κανόνες και υποχρεώσεις. Δεν δρα μόνο του αλλά συμμορφώνεται και προσαρμόζεται αντίστοιχα σε κάθε πλαίσιο και ικανοποιεί τις ανάγκες του. Η ατομική μας ταυτότητα προσδιορίζει ποιος είναι ο εαυτός μας ενώ πολλαπλότητα των κοινωνικών σχέσεων ενός ατόμου αντανακλάται στην κοινωνική του ταυτότητα.

2.2 Ευρωπαϊκή ταυτότητα ή ευρωπαϊκές ταυτότητες

Η ουσία της ευρωπαϊκής ταυτότητας είναι ένας συνδυασμός παραγόντων και στοιχείων που διαμορφώνουν μια κοινωνική συνείδηση. Αυτή η συλλογική συνείδηση είναι μια ζωτική πτυχή του ευρωπαϊκού πολιτισμού, και παράλληλα με την πολυπολιτισμικότητα, συμβάλλει στον μοναδικό χαρακτήρα της ευρωπαϊκής ταυτότητας (Χαρχαρού, 2018).

Σε σύγχρονη έρευνα που έχει πραγματοποιηθεί σχετικά με τη συγκρότηση και τη λειτουργία της ευρωπαϊκής ταυτότητας στην Ελλάδα, η οποία δίνει έμφαση στην περίοδο της παρούσας οικονομικής κατάστασης, διαπιστώθηκε ότι η ευρωπαϊκή ταυτότητα στον Ελλαδικό χώρο έχει επηρεαστεί από την οικονομική κρίση και κατ' επέκταση μπορεί να συμβάλλει στην αποδυνάμωση της, ενισχύοντας παράλληλα την εθνική ταυτότητα (Λιανού, 2020). Η ευρωπαϊκή και εθνική ταυτότητα συμπίπτουν

όταν το έθνος συμμετέχει σε μια ευρωπαϊκή κοινότητα, η οποία όμως σέβεται τις ιδιαιτερότητες του έθνους αυτού, την θρησκευτική του παράδοση, τον πολιτισμό, τα ήθη και τα έθιμά του. Ευρωπαϊκή και εθνική ταυτότητα συγκρούονται στην περίπτωση που η ευρωπαϊκή κοινότητα προσπαθήσει να αλλοιώσει τον πολιτισμό ενός έθνους και να τον κάνει να χάσει την ιδιαιτερότητα του. Πολύ σημαντικό ρόλο στην συνύπαρξη των δύο αυτών ταυτοτήτων, διαδραματίζει ο σεβασμός του ανθρώπου έναντι των πανανθρώπινων αξιών. Το εκπαιδευτικό σύστημα είναι αυτό το οποίο θα αναλαμβάνει να μεταδώσει στους μαθητές την δημοκρατία, την ελευθερία, την ισότητα, τη δικαιοσύνη, την αξιοκρατία και την εντιμότητα που όλα αυτά μαζί θα αποτελέσουν το κλειδί το οποίο θα ανοίξει την οδό της συνύπαρξης και συμφιλίωσης ανάμεσα στην εθνική και ευρωπαϊκή ταυτότητα (Φραγκουδάκη, 2004).

Επομένως, η διαμόρφωση ή η αποτυχία της διαμόρφωσης αντίστοιχα μιας ευρωπαϊκής ταυτότητας καθορίζει τη θετική κινητοποίηση ή αντίθετα την παθητικότητα του πολίτη απέναντι στην ευρωπαϊκή ενσωμάτωση (Brasche, 2003, Delanty, 2000).

2.3 Ευρωπαϊκή πολιτειότητα

Ήδη από το δημοτικό τα παιδιά έρχονται σε μια πρώτη επαφή με την έννοια του πολίτη, των δικαιωμάτων, του κράτους-έθνους, το δημοκρατικό πολίτευμα. Η επαφή τους αυτή επιτυγχάνεται μέσα από το μάθημα Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή στην Ε' Δημοτικού που έχει ως στόχο να μεταδώσει γνώσεις αξίες και αρχές που έχουν άμεση σύνδεση με την ιστορική, κοινωνική και πολιτική ζωή μιας κοινωνίας. Συνοψίζοντας τις γνώσεις που προσφέρει στους μαθητές η πολιτειότητα, είναι η ιδιότητα του να είναι κανείς πολίτης αλλά παράλληλα αποτελεί μια έννοια εξελισσόμενη. Αναφέρεται στα αστικά, κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα που φέρει ένας πολίτης, στο πως αυτός θα συμμετέχει ενεργά στη δημόσια σφαίρα, στην συμπερίληψη κοινωνικών ομάδων και ατόμων (Πέτρου, 2011), στη σχέση που αναπτύσσουν οι ίδιοι οι πολίτες με το κράτος, στην ταυτότητα και το 'ανήκειν' σε μια οργανωμένη και σύγχρονη κοινωνία.

Διαμέσου της πολιτικής αγωγής των νέων, μπορούν να καταστούν ενεργοί και υπεύθυνοι πολίτες, οι οποίοι θα σέβονται τους δημοκρατικούς όρους ζωής και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η πολιτειότητα μπορεί και επιτυγχάνεται μέσω μιας ολοκληρωμένης εκπαίδευσης, η οποία περιλαμβάνει διαχρονικές και πανανθρώπινες

αξίες (Καρακατσάνη, 2004). Στις ημέρες μας, η ενεργός πολιτειότητα εντάσσεται όλο και περισσότερο στη δια βίου μάθηση και καθίσταται ένα πολύ σημαντικό θέμα, το οποίο θα πρέπει να γνωστοποιείται σε όλες τις πολιτικές και τα προγράμματα της ΕΕ και γενικότερα σε όλη την εκπαιδευτική πορεία, γεγονός το οποίο έχει ως στόχο την έννοια της ευρωπαϊκής πολιτειότητας. Παραπέμπει στην πληροφόρηση για τις εξελίξεις της κοινωνίας, τη συνειδητοποίηση των υποχρεώσεων και την διεκδίκηση των δικαιωμάτων στην κοινωνική ζωή που έχει το άτομο αναλαμβάνοντας το ρόλο του πολίτη. Ο όρος πολιτειότητα έχει διχάσει αρκετούς επιστήμονες καθώς ο καθένας σύμφωνα με τη δική του οπτική δίνει μια ξεχωριστή ερμηνεία καθιστώντας την πολύσημη, ξεκινώντας από τη θεωρία του T.H Marshall (Citizenship and Social Class, 1992) ο οποίος χωρίζει την πολιτειότητα σε 3 μέρη. Αναφέρεται στην αστική ιθαγένεια, την πολιτική και την κοινωνική. Η αστική ιθαγένεια ήρθε πρώτη και εδραίωσε το κράτος δικαίου και την ισότητα ενώπιον του νόμου. Η «ιθαγένεια» και η «ελευθερία», τουλάχιστον η ατομική ελευθερία, φαίνεται να έχουν γίνει εναλλάξιμοι όροι, σημείωσε ο Μάρσαλ. Ωστόσο, υπάρχει ένα προφανές πρόβλημα. Εάν αποδέχστε την ισότητα ενώπιον του νόμου, δεν πρέπει να αποδεχτείτε και την ισότητα στην επιλογή των νομοθετών; Με άλλα λόγια, η αρχή της πολιτικής ιθαγένειας περιέχει μέσα της αυτό που ο Μάρσαλ ονομάζει «οδήγηση» προς περαιτέρω ισότητα – πολιτική ισότητα. Η λογική των πολιτικών δικαιωμάτων ανατρέπει την ιδέα ότι τα πολιτικά δικαιώματα πρέπει να περιορίζονται λόγω της κοινωνικής τάξης. Ακολουθεί η πολιτική ιθαγένεια η οποία εξελίσσεται τον δέκατο ένατο και τις αρχές του εικοστού αιώνα. Το δικαίωμα ψήφου είχαν οι εργαζόμενοι και οι γυναίκες. Παράλληλα με αυτές τις εξελίξεις, αναπτύχθηκε ένα εργατικό κίνημα και ένα Εργατικό Κόμμα μπήκε στη Βουλή. Τα αποτελέσματα αυτής της τροχιάς είναι αδιαμφισβήτητα για τα πρότυπα της φιλελεύθερης δημοκρατίας. Δεν ισχύει το ίδιο για την επόμενη κίνηση του Μάρσαλ, η οποία ήταν να ισχυριστεί ότι τα κοινωνικά δικαιώματα πρέπει να απορρέουν από τα πολιτικά και τα αστικά. Η κοινωνική ιθαγένεια περιλαμβάνει ένα «ολόκληρο φάσμα» δικαιωμάτων, λέει ο Marshall, από «ένα μικρό ποσοστό ευημερίας και ασφάλειας έως το δικαίωμα να μοιράζεσαι πλήρως την κοινωνική κληρονομιά και να ζεις τη ζωή ενός πολιτισμένου όντος σύμφωνα με τα πρότυπα που επικρατούν στην κοινωνία. ” Τα κοινωνικά δικαιώματα μετριάζουν τις ανισότητες που δημιουργούνται από τις οικονομίες της αγοράς χωρίς να καταργούν τις αγορές. Ο Marshall ισχυρίζεται πως η αξιοπρεπής εκπαίδευση και οι συνθήκες στις οποίες συμβιώνουν οι πολίτες πρέπει να είναι πτυχές της ιθαγένειας. Στα πλαίσια του νόμου όπου ένας πολίτης πρέπει να μπορεί

να επιλέγει αυτούς που θεσπίζουν τους νόμους, πρέπει ταυτόχρονα να διέπεται από γνώσεις και ασφάλεια προκειμένου να απολαμβάνει τα πολιτικά του δικαιώματα. Για τον λόγο αυτό στο σημείο αυτό εμπλέκεται η εκπαίδευση χωρίς την οποία ένας πολίτης δεν μπορεί να κάνει σωστές επιλογές την ώρα της ψηφοφορίας ενώ ένας απαιδευτος πολίτης δεν μπορεί επίσης να κάνει έξυπνες και ορθές επιλογές. Σε αντίθεση με έναν μορφωμένο πολίτη που θα μπορεί να ασκήσει καλύτερα τα αστικά του δικαιώματα όπως είναι η ελευθερία του λόγου του. Έτσι μόνο ο πολίτης μπορεί να ‘ανθίσει’ δημοκρατικά.

2.4 Ευρωπαϊκά προγράμματα ως δείκτης ανάπτυξης της ευρωπαϊκής ταυτότητας των παιδιών

Η εκπαίδευση είναι ένας από τους πιο αξιολογούμενους παράγοντες διαμόρφωσης του κοινωνικοπολιτικού προφίλ σε ολόκληρο τον κόσμο. Ειδικότερα, οι νέοι ευρωπαίοι πολίτες είναι βασικό να έχουν γνώση της κοινής τους ταυτότητας και να κινούνται σε αυτό που ονομάζουμε ευρωπαϊκό χώρο, που με το πέρασμα των χρόνων και τις οικουμενικές εξελίξεις αλλάζει διαρκώς. Στο πλαίσιο αυτό ευρωπαϊκά προγράμματα όπως τα ERASMUS μπορούν να λειτουργήσουν ως δείκτες ανάπτυξης της ευρωπαϊκής ταυτότητας των παιδιών. Το πρόγραμμα ERASMUS είναι ένα Ευρωπαϊκό Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα «ομπρέλα» εδώ και 35 χρόνια από το 1987, που αφορά όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης (προπτυχιακούς, μεταπτυχιακούς, διδακτορικούς) μέσα από το οποίο οι φοιτητές έχουν τη δυνατότητα να πραγματοποιήσουν μέρος των σπουδών σε ένα Ευρωπαϊκό Ίδρυμα Ανώτατης Εκπαίδευσης ή της πρακτικής άσκησης με ακαδημαϊκή αναγνώριση σε οποιαδήποτε χώρα της ΕΕ προκειμένου να ζήσουν στο εξωτερικό, να κάνουν νέους φίλους, να γνωρίσουν διαφορετικούς πολιτισμούς, να μάθουν μια ξένη γλώσσα, να δημιουργήσουν νέες προοπτικές για τη συνέχεια των σπουδών και την επαγγελματική τους εξέλιξη. Ειδικότερα, σύμφωνα με τον επίσημο οδηγό ERASMUS προάγει την μαθησιακή κινητικότητα ατόμων και ομάδων, την ποιότητα, τη δημιουργικότητα, τη συνεργασία, την καινοτομία και την ένταξη σε νέους χώρους όπως την εκπαίδευση, τη νεολαία, την κατάρτιση αλλά και την κινητικότητα στον χώρο του αθλητισμού. Στοχεύει στην παροχή ισοτιμίας ευκαιριών, μηχανισμούς δικαιοσύνης, δημοκρατικότητας χωρίς αποκλεισμούς και διακρίσεις με ποικιλόμορφες στρατηγικές και μέσα υποστήριξης. Παράλληλα, το πρόγραμμα δίνει μεγάλη έμφαση

στην ενίσχυση της αναγνώρισης και κατανόησης της σημασίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την κάλυψη των γνώσεων των πολιτών, ήδη όσο τα παιδιά είναι ακόμα σε πρώιμο στάδιο ανάπτυξης καθώς αποτελεί ζωτικής σημασίας για το μέλλον. Ενθαρρύνει τη συμμετοχή στη δημοκρατική καθημερινότητα, την κοινωνική και αστική ζωή μέσα από μαθησιακές δραστηριότητες και λειτουργεί ως βοηθός στην αντιμετώπιση δυσκολιών όσον αφορά την ενεργό συμμετοχή στα κοινά και την κοινωνία των πολιτών. Με τη συμμετοχή τους ευαισθητοποιούνται στον τομέα των ευρωπαϊκών αξιών και δικαιωμάτων που μακροπρόθεσμα τους βοηθά στην ενσυναίσθηση και την επίτευξη ευρωπαϊκών σχέσεων μεταξύ των πολιτών. Στο πλαίσιο αυτό, έρχονται σε επαφή με ανθρώπους διαφορετικών πολιτισμών, κουλτούρας, συνηθειών, μοιράζονται κοινές εμπειρίες και σκοπούς. Ευνοείται η ανάπτυξη κοινωνικών και διαπολιτισμικών ικανοτήτων, κριτικής σκέψης, συνεργασίας και παιδείας στα μέσα επικοινωνίας. Ανταλλάζουν σκέψεις και ιδέες ενεργοποιώντας τη διαδικασία και στρατηγική του διαλόγου και εξοικειώνονται με τις αρχές ενότητας και διαφορετικότητας. Όλα αυτά έχουν ως στόχο να καλλιεργήσουν το αίσθημα στους συμμετέχοντες ότι ανήκουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο ΠΡΟΓΕΝΕΣΤΕΡΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

Έρευνες υπό την οπτική των εκπαιδευτικών

Η σύγχρονη σχολική τάξη του 21ου αιώνα δεν έχει πλέον στενά χωροταξικά όρια και χαρακτηριστικά, καθώς είναι ένας χώρος που περιλαμβάνει διαφοροποιημένες μαθησιακές ομάδες που μαθαίνουν οπουδήποτε, στο σπίτι, στην κοινωνία και φυσικά στο σχολείο. Είναι ο χώρος που συστηματοποιεί και εξελίσσει τη γνώση που έχουν οι μαθητές και παράλληλα δημιουργεί και διαχειρίζεται τη νέα γνώση που παράγεται μέσα από την κοινωνική αλληλεπικοινωνία των συμμετεχόντων σε κοινότητες μάθησης (Αρβανίτη, 2009). Σε αυτή ακριβώς τη σημαντικότερη εποχή μετάβασης, οι εκπαιδευτικοί καλούνται να διαμορφώσουν στους μαθητές τους μια κοσμοαντίληψη η οποία να υπερβαίνει τα στενά όρια του εθνικού περιβάλλοντος και να αγκαλιάζει ταυτόχρονα το τοπικό και το παγκόσμιο. Κομβικός επομένως είναι ο ρόλος του σύγχρονου εκπαιδευτικού, στο να καθοδηγεί τα παιδιά «πώς να μαθαίνουν», να βοηθάει στη σύνθεση κι ανάλυση της γνώσης, να διευρύνει την κριτική τους σκέψη και την παραγωγική τους ικανότητα. Γενικότερα επιδιώκεται η ανάπτυξη δεξιοτήτων κατάλληλων για τον 21 αιώνα, οι οποίες συνδέονται με την επικοινωνία και τις διαπροσωπικές σχέσεις, καθώς και με την αποτελεσματική διαχείριση προβλημάτων (Φιλιππάκη, 2012). Ο εκπαιδευτικός διαδραματίζει ουσιαστικό και καθοριστικό ρόλο στην εκπαιδευτική διαδικασία. Είναι ο φορέας μετάδοσης των γνώσεων, των αξιών και των ιδανικών μέσα στο σχολικό περιβάλλον.

Μελετώντας όλες αυτές τις παραμέτρους θα ήταν πολύ ενδιαφέρον να καλυφθεί και το ερευνητικό κομμάτι βασιζόμενο σε προγενέστερες μελέτες που έχουν γίνει από συναδέλφους και μη, όσον αφορά τη διερεύνηση των αντιλήψεων και απόψεων υπό την οπτική των ίδιων των εκπαιδευτικών για την ιδιότητα του πολίτη και του Ευρωπαίου πολίτη. Πώς τον προσδιορίζουν; Ποια είναι η σημασία του; Στο πλαίσιο αυτό, ψάχνοντας πληροφορίες και δείγμα από απόψεις εκπαιδευτικών θα διαπιστώσουμε ένα 'κενό' καθώς δεν είναι πολλές οι έρευνες που μπορεί να βρει κανείς. Κάποιες από αυτές που βρέθηκαν «μαρτυρούν» λοιπόν την οπτική των εκπαιδευτικών διαφόρων βαθμίδων και μας βοηθούν να αντλήσουμε πληροφοριακό υλικό που ενισχύει την παρούσα έρευνα.

Για αρχή, θα ξεκινήσουμε την «πυραμίδα» των εκπαιδευτικών, αν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί έτσι, και θα διερευνηθεί το πρώτο επίπεδο, η βάση της πυραμίδας, που είναι οι Νηπιαγωγοί. Πολλοί ισχυρίζονται ότι τα παιδιά σε αυτή την ηλικία δεν μπορούν να διδαχθούν ώστε να κατανοήσουν πολιτικούς όρους και έννοιες, καθώς δεν έχουν τη δυνατότητα να εμβαθύνουν ουσιαστικά στα νοήματα και να αποκτήσουν εικόνα. Η άποψη αυτή βρίσκει αντίθετους πολλούς ερευνητές και επιστήμονες, όπως και τον Bruner (1977) ο οποίος υποστήριξε στην θεωρία του ότι τα παιδιά μπορούν να διδαχθούν οτιδήποτε σε οποιαδήποτε ηλικία εφόσον προηγηθεί η κατάλληλη οργάνωση και μεθόδευση του μαθήματος. Ορμώμενη από το «κενό» αυτό στις απόψεις των εκπαιδευτικών για την έννοια της ιδιότητας του Ευρωπαίου πολίτη διεξήχθη μια σχετική έρευνα από την Καπλάνη (2014). Ο πληθυσμός της έρευνας περιλαμβάνει εκπαιδευτικούς που εργάζονταν σε δημόσια Νηπιαγωγεία στους νομούς Θεσσαλονίκης, Χαλκιδικής, Πιερίας, Β. Αιγαίου, Ηρακλείου και Αττικής. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, φάνηκε πως η έννοια της ιδιότητας του Ευρωπαίου πολίτη είναι μια έννοια με 3 διαστάσεις που αφορούν την ιδιότητα του πολίτη, τα Ανθρώπινα Θεμελιώδη Δικαιώματα και την ενεργό συμμετοχή του πολίτη για θέματα τοπικού και ευρωπαϊκού επιπέδου. Θεωρείται από τους περισσότερους μια έννοια δύσκολη και πολυδιάστατη για να διδαχθεί στα παιδιά, παρόλο που οι βιβλιογραφικές αναφορές έχουν αντίθετη προσέγγιση. Στο πλαίσιο αυτό, οι νηπιαγωγοί ακολουθούν μια συγκεκριμένη μεθοδολογία, που ανταποκρίνεται στις σύγχρονες παιδαγωγικές τάσεις για την προσχολική αγωγή, με στόχο να διδάξουν την έννοια της ιδιότητας του πολίτη και του Ευρωπαίου πολίτη. Στο χώρο του νηπιαγωγείου δημιουργούνται οι κατάλληλες προϋποθέσεις ώστε να προβάλλονται διακριτά όλες οι ταυτότητες των μαθητών αλλά και τα συναισθήματά τους.

Σε μια πιο πρόσφατη αντίστοιχη έρευνα που πραγματοποιήθηκε από την Κεφαλληνού (2018), μελετήθηκαν κατά βάση οι κρίσεις και στάσεις των εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης απέναντι στην έννοια της ιδιότητας του πολίτη, καθώς και στις διαφορετικές πρακτικές και εμπειρίες που ο κάθε δάσκαλος αναπτύσσει για την προώθησή της στους μαθητές. Φαίνεται λοιπόν ότι οι περισσότεροι προσεγγίζουν την έννοια της ιδιότητας του πολίτη με μια εθνοκεντρική «ματιά», καθώς συνώνυμα του αποτελούν οι υποχρεώσεις ενός υπεύθυνου πολίτη το οποίο τοποθετείται στα πλαίσια του έθνους κράτους και τα δικαιώματά του. Αναλυτικότερα, κάποιοι από τους ερωτηθέντες αναφέρουν πως «ιδιότητα του πολίτη ακολουθεί τις αρχές της Γαλλικής

Επανάστασης και αναφέρεται στην πολιτική του ιδιότητα. Δηλαδή αυτή του ενεργού μέλους της κοινωνίας που δρα πολιτικά για να αλλάξουν τα πράγματα και σε συλλογικό και σε ατομικό επίπεδο», κάποιοι άλλοι προσεγγίζουν την έννοια του πολίτη ως μια πολιτισμική έννοια, δηλαδή τα χαρακτηριστικά της συμπεριφοράς του μέσα στο σύνολο, στην κοινωνία, στην εργασία, στη συμμετοχή του στα κοινά και γενικότερα της ενεργητικότητάς του. Χαρακτηριστικά, μέσα από την έρευνά της η Κεφαλληνού (2018), συνοψίζει τις οπτικές αυτές λέγοντας ότι οι εκπαιδευτικοί υπογραμμίζουν τη σημαντικότητα της ενεργούς συμμετοχής του πολίτη μέσα στην κοινωνία που μπορεί και θέλει να δράσει. Στα πλαίσια αυτά αναπτύσσει δεξιότητες όπως η συνεργασία, ο διάλογος, η κριτική σκέψη με χαρακτηριστικό ότι δεν συνδέουν καθαρά την ιδιότητα του πολίτη με το δικαίωμα και την υποχρέωση του εκλέγειν-εκλέγεσθαι. Οι εκπαιδευτικοί όσον αφορά τις πρακτικές που εφαρμόζουν οι ίδιοι κατά τη διάρκεια των διδασκαλιών τους, προκειμένου να εντάξουν τους μαθητές στην έννοια του της ιδιότητας του πολίτη υποστηρίζουν ότι χρησιμοποιούν όσο το δυνατό περισσότερες μορφές διδακτικών πρακτικών έτσι ώστε οι μαθητές να μάθουν να συζητούν, να αποκτήσουν εκφραστικό θάρρος, να συνεργάζονται μέσα από το παιχνίδι και να μαθαίνουν παράλληλα διότι έχει παρατηρηθεί πως μέσα από τη δραματοποίηση και προσομοίωση μαθαίνουν καλύτερα τέτοιου είδους έννοιες.

Πολλοί ισχυρίζονται ότι η εκπαίδευση που λαμβάνουν οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί, βάσει της έρευνας που πραγματοποιήθηκε από την Γκότοβου (2011), γύρω από τους θεσμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και γενικότερα θέματα που αφορούν την Ε.Ε δεν είναι λεπτομερής και εμπλουτισμένη. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι μαθητές να μην γνωρίσουν με επάρκεια της ευρωπαϊκή πραγματικότητα. Η έρευνα έδειξε, επίσης, ότι οι εκπαιδευτικοί της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης ορίζουν την Ευρώπη σε ευρύτερο πλαίσιο θετικά όσον αφορά τις καταστατικές της αξίες, ενώ από την άλλη πλευρά η αρνητική κριτική επρόκειτο κυρίως για την εφαρμογή των ευρωπαϊκών αρχών και αξιών και όχι τόσο τις ίδιες τις αρχές. Οι όροι Ευρώπη και Ευρωπαίος έχουν θετικό πρόσημο καθώς συνεπάγονται με θετικές καταστάσεις στη συνείδηση της πλειοψηφίας των εκπαιδευτικών. Με άλλα λόγια, αυτό σημαίνει ότι η Ευρώπη εξακολουθεί να αποτελεί ένα θετικό πρότυπο, ενώ η σύγκριση της ελληνικής εκπαιδευτικής πραγματικότητας με την αντίστοιχη ευρωπαϊκή αφήνει συχνά να φανεί μια θετική διαφορά υπέρ της ευρωπαϊκής σε μια σειρά από περιοχές, όχι όμως σε όλες. Στην έρευνα αυτή διαπιστώνεται μια κριτική στάση στην Ε.Ε, από τους εκπαιδευτικούς, ως

παράγοντα διαμόρφωσης της διεθνούς πολιτικής πραγματικότητας, ενώ σημειώνονται ενστάσεις σχετικά με τα κίνητρα τα οποία υπαγορεύουν τη συμπεριφορά της Ευρώπης στη διεθνή σκηνή.

Συνεχίζοντας στο ίδιο μοτίβο ερευνών, με βάση τα ευρήματα της Τσιούγκου (2016) διαπιστώθηκε πως αν εξαιρέσουμε κάποιες μικρές διαφοροποιήσεις όσον αφορά το φύλο των εκπαιδευτικών, σε γενικές γραμμές οι δάσκαλοι που ερωτήθηκαν κατείχαν γνώσεις σχετικές με την ιδιότητα του πολίτη αλλά και βασικά χαρακτηριστικά του υποστηρίζοντας μάλιστα ότι ένα τέτοιο θέμα θα έπρεπε να αποτελεί μέρος του Αναλυτικού προγράμματος και να διδάσκεται στα σχολεία της σύγχρονης ειδικά εποχής. Όχι τόσο ως ξεχωριστό μάθημα αλλά ενσωματωμένο σε μαθήματα που σχετίζονται με τις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες. Αναλυτικότερα, η πλειοψηφία προσδιορίζει τον πολίτη ως το άτομο που συμμετέχει ενεργά στη λήψη και την εφαρμογή αποφάσεων που σχετίζονται με το μέλλον του αλλά και αυτός που επιδεικνύει αξίες, όπως αλληλοσεβασμό και αποδοχή της διαφορετικότητας. Σκέφτεται κριτικά, είναι πληροφορημένος, υπεύθυνος και νομοταγής πολίτης. Αναφορικά με την εκπαίδευση στην ιδιότητα του πολίτη θεωρούν ότι παρέχει στους μαθητές αξίες, συμπεριφορές, ικανότητες που τους είναι απαραίτητες για να ανταπεξέλθουν μέσα σε μια παγκόσμια κοινότητα. Ως εκπαιδευτικοί προσπαθούν να προβαίνουν σε πράξεις προκειμένου να εντάξουν στα μαθήματά τους ενέργειες που ενισχύουν και καλλιεργούν την ιδιότητα του πολίτη. Κάποιες από αυτές είναι να συζητούν με τους μαθητές τους για το τι σημαίνει ενεργός πολίτης ενημερώνοντάς τους ταυτόχρονα για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους. Ένα μεγάλο ποσοστό εμπλέκει τους μαθητές στη δημιουργία των κανόνων της τάξης και της συζήτησης μαζί τους για την αξία των κανόνων και τις συνέπειες σε περίπτωση μη τήρησής τους όπως επίσης τους ενθαρρύνουν να συμμετέχουν ενεργά στην επιλογή των δραστηριοτήτων που υλοποιούνται στην τάξη τους. Ενέργειες υλοποιούνται και εκτός του χώρου του σχολείου μέσω των επισκέψεων με τους μαθητές τους μουσεία, ιστορικά μνημεία, εκθέσεις και εθνικά πάρκα. Μάλιστα, συχνά οι δάσκαλοι ισχυρίζονται ότι συμμετέχουν μαζί με τους μαθητές σε προγράμματα που βασίζονται στον εθελοντισμό και στην αλληλοβοήθεια. Ένα μικρό ποσοστό των εκπαιδευτικών συμμετέχουν σε προγράμματα συνεργασίας με σχολεία της Ευρώπης και του κόσμου γενικότερα, με κύριο στόχο τη μετάδοση αξιών, την επικοινωνία, τη γνωριμία με μαθητές αλλά και δασκάλους διαφορετικών πολιτισμών, τη συνεργασία τους και τον διαμοιρασμό εκπαιδευτικού

υλικού. Συνοπτικά, θα μπορούσαμε να κρίνουμε όλη τη στάση και τις δράσεις των εκπαιδευτικών αρκετά ενθαρρυντικές και ελπιδοφόρες για τους μαθητές που σύντομα θα είναι επίσημα ανεξάρτητα μέλη της κοινωνίας του 21 αιώνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο ΈΡΕΥΝΑ

4.1 Σκοπός και στόχοι της έρευνας

Ιδιότητα του ευρωπαίου πολίτη... Τι είναι; Πώς τελικά το αντιλαμβάνονται οι άνθρωποι γύρω μας όντας πολίτες της Ε.Ε; Γνωρίζουν τις δεξιότητες τους τον 21 αιώνα; Οι εκπαιδευτικοί τι κάνουν γι' αυτό; Πώς ορίζουν οι ίδιοι τις έννοιες αυτές; Ερωτήματα που μου κεντρίζουν φανερά το ενδιαφέρον κάθε φορά που έρχονται στο 'τραπέζι' των συζητήσεων οι όροι αυτοί. Στη βάση των παραπάνω κρίνεται σκόπιμο σε αυτό το σημείο να αναφέρουμε ότι αυτές ήταν και οι συνθήκες και τα ερωτήματα που διαμόρφωσαν τους λόγους που με τη σειρά τους με οδήγησαν στο συγκεκριμένο ερευνητικό εγχείρημα. Πιο συγκεκριμένα όμως αναζητώντας, όπως ήδη αναφέρθηκε, προγενέστερες μελέτες εκπαιδευτικών για τις δεξιότητες του ευρωπαίου πολίτη, και συλλογιζόμενη την περιορισμένη γκάμα πληροφοριών παρακινήθηκα να το ψάξω αναλυτικότερα η ίδια.

Σκοπός λοιπόν της παρακάτω έρευνας είναι η διερεύνηση της οπτικής των εκπαιδευτικών αναφορικά με το πως οι ίδιοι αντιλαμβάνονται τον όρο ευρωπαίος πολίτης, και ποιες κατά τη γνώμη τους είναι οι δεξιότητες που έχει σήμερα ο σύγχρονος πολίτης

Οι βασικοί στόχοι της παρούσας μελέτης προσδιορίζονται ως εξής:

- Να εξετάσουμε, όπως προαναφέρθηκε, τις απόψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με την ιδιότητα του Ευρωπαίου πολίτη και τις δεξιότητες που πρέπει να είναι αποπλισμένος τον 21 αιώνα προκειμένου να μπορέσει να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις και τις προκλήσεις της κοινωνίας.
- Να αντιληφθούμε ποιες πρακτικές εφαρμόζονται στον εκπαιδευτικό τομέα που ενισχύουν την αίσθηση του «εμείς» και του «ανήκειν» των μαθητών σε ένα ευρύτερο πλαίσιο που ονομάζεται Ευρωπαϊκή Ένωση.

4.2 Δείγμα

Στην ποιοτική έρευνα συμμετείχαν 16 συνολικά εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Πιο συγκεκριμένα, οι 5 από τους 16 είναι εν ενεργεία εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και οι 11 είναι εκπαιδευτικοί δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Στην πλειοψηφία οι εκπαιδευτικοί είναι από σχολεία της πόλης της Θεσσαλονίκης με κάποιες εξαιρέσεις συνεντεύξεων των εκπαιδευτικών από τις πόλεις Ηράκλειο, Τρίκαλα και Ξάνθη. Στο σημείο αυτό να προστεθεί ότι από τους 16 εκπαιδευτικούς οι 6 είναι γυναίκες και οι 10 άνδρες. Το εύρος της ηλικίας των εκπαιδευτικών κυμαίνεται από 23 έως 59 και αυτό δεν επιλέχθηκε τυχαία καθώς στόχος ήταν να διερευνηθούν οι απόψεις σε διαφορετικές ηλικίες και εκπαιδευτικές βαθμίδες.

4.3 Σχεδιασμός ερευνητικού εργαλείου

Για τις ανάγκες της έρευνας ως καταλληλότερο εργαλείο επιλέχθηκε η συνέντευξη. Η συνέντευξη αποτελεί ένα από τα ερευνητικά εργαλεία όπως είναι το ερωτηματολόγιο αλλά και η παρατήρηση και είναι η πιο διαδεδομένη μέθοδος συλλογής δεδομένων στις ποιοτικές έρευνες. Στη δεδομένη περίπτωση αναφερόμαστε σε μια τυποποιημένη δομημένη συνέντευξη εννοώντας ότι ο ερωτώμενος θα πρέπει να απαντήσει σε ερωτήσεις οι οποίες καθορίζονται από ένα έντυπο συνέντευξης που έχει ετοιμάσει ο ερευνητής. Οι ερωτήσεις βασίζονται σε συγκεκριμένα θέματα και οι απαντήσεις είναι εξίσου πάνω σε συγκεκριμένα θέματα. Με τη συγκεκριμένη μέθοδο δύνανται η ευκαιρία διερεύνησης του «τι» και του «πώς» πάνω στο φαινόμενο που μελετάται. Κρίθηκε καταλληλότερη μέθοδος από την δημιουργία ενός ερωτηματολογίου καθώς μέσα από την ποιοτική έρευνα είναι δυνατή η κατανόηση του ανθρώπινου παράγοντα όπως για παράδειγμα οι συμπεριφορές, εμπειρίες, απόψεις, κίνητρα και συναισθήματα. Στο πλαίσιο αυτό, η μέθοδος της συνέντευξης έρχεται και ολοκληρώνει την επιθυμία της άμεσης επαφής με τον ερωτηθέντα για την παρατήρηση και διαπίστωση των παραπάνω. Η συνέντευξη είναι η μέθοδος κατά την οποία αναπτύσσεται μια σχέση μεταξύ του ερευνητή/συνεντευκτή και του συνεντευξιαζόμενου. Σαφώς το ερωτηματολόγιο μπορεί να ελέγξει ένα μεγαλύτερο εύρος παραγόντων, αλλά με έναν ανώνυμο και ποσοτικό τρόπο σε αντίθεση με τη συνέντευξη που δίνει βάρος στην προσωπική επικοινωνία. Το έντυπο της συνέντευξης δημιουργήθηκε με σκοπό να

διερευνήσει τις απόψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τις δεξιότητες του σύγχρονου Ευρωπαίου πολίτη και βασίστηκε στις ερευνητικές υποθέσεις που διατυπώθηκαν προηγουμένως.

4.4 Ερευνητικό εργαλείο

Το έντυπο της συνέντευξης είναι δομημένο σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει δημογραφικές ερωτήσεις όπως για παράδειγμα φύλο, ηλικία, μόνιμη κατοικία, εκπαιδευτική κατάρτιση, χρόνια εμπειρίας, σχολείο εργασίας και το δεύτερο μέρος αποτελείται από 4 θεματικούς άξονες.

Ο πρώτος θεματικός άξονας αποτελείται από τρεις ερωτήσεις. Ειδικότερα, διερευνά το πώς οι εκπαιδευτικοί προσδιορίζουν τον Έλληνα πολίτη, ποια κατά τη γνώμη τους είναι τα δικαιώματα του αλλά και οι αντίστοιχες υποχρεώσεις του.

Ο δεύτερος άξονας αφορά τον προσδιορισμό του Ευρωπαίου πολίτη μέσα από πέντε ερωτήσεις. Οι ερωτήσεις αυτές στοχεύουν στο να ορίσουν, βάσει πάντα τις απόψεις των εκπαιδευτικών, την ιδιότητα, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του Ευρωπαίου πολίτη. Παράλληλα, διερευνάται και η πιθανή διαφορά της εθνική ταυτότητας με την ευρωπαϊκή.

Ο τρίτος άξονας σχετίζεται με την καλλιέργεια των δεξιοτήτων πολιτών τον 21 αιώνα και αποτελείται από 8 ερωτήσεις. Κύριος στόχος αποτελεί να διαπιστώσουμε ποιες είναι αυτές οι δεξιότητες που χαρακτηρίζουν τόσο τον Έλληνα όσο και τον Ευρωπαίο πολίτη υπό την οπτική πάντα των εκπαιδευτικών, αν γίνονται προσπάθειες από τους ίδιους ώστε να καλλιεργήσουν μαθητές που θα είναι ενεργοί και δημοκρατικοί πολίτες, αν εμπλέκουν στη διαδικασία της διδασκαλίας τους ‘εργαλεία’ που τους βοηθούν στην διεκπεραίωση του έργου τους για την ευαισθησία των μαθητών σε ευρωπαϊκά θέματα ή και με ποιους άλλους τρόπους καλλιεργούν στους μαθητές τους την έννοια του Ε.Π.

Τέλος, ο τέταρτος άξονας αφορά τα ενισχυτικά ευρωπαϊκά προγράμματα και αποτελείται από 5 ερωτήσεις. Οι ερωτήσεις του συγκεκριμένου θεματικού άξονα δεν προσδιορίζονται όλες για όλους τους εκπαιδευτικούς αλλά κυρίως γι’ αυτούς που έχουν συμμετάσχει στα ευρωπαϊκά προγράμματα και έχουν εμπειρία και γνώσεις πάνω σε

αυτά. Στα πλαίσια αυτά, οι ερωτήσεις στοχεύουν στην υπογράμμιση της θετικής συμβολής και επίδρασης των προγραμμάτων Erasmus για τους συμμετέχοντες, στα οφέλη που διαπίστωσαν οι ίδιοι εκπαιδευτικοί ότι αποκόμισαν και στα οφέλη που θεωρούν ότι θα κερδίσουν οι μαθητές αν συμμετάσχουν.

4.5 Θεματικοί άξονες συνέντευξης και ερωτήματα

1^{ος} θεματικός άξονας: Προσδιορισμός Έλληνα πολίτη

Ερωτήσεις:

- 1) Πώς αντιλαμβάνεστε την ιδιότητα του Έλληνα πολίτη;
- 2) Ποια είναι τα δικαιώματα του Έλληνα πολίτη;
- 3) Ποιες είναι οι υποχρεώσεις του Έλληνα πολίτη;

2^{ος} θεματικός άξονας: Προσδιορισμός Ευρωπαίου πολίτη

Ερωτήσεις:

- 1) Πώς αντιλαμβάνεστε την ιδιότητα του Ευρωπαίου πολίτη;
- 2) Ποια τα δικαιώματα του ευρωπαίου πολίτη;
- 3) Ποιες είναι οι υποχρεώσεις του Ευρωπαίου πολίτη;
- 4) Πώς αντιλαμβάνεστε την ευρωπαϊκή σας ταυτότητα σε σχέση με την εθνική;
- 5) Τι σας εξασφαλίζει η ιδιότητα του πολίτη ως μέλους της Ε.Ε;

3^{ος} θεματικός άξονας: Καλλιέργεια δεξιοτήτων πολιτών τον 21αι.

Ερωτήσεις:

- 1) Ποιες δεξιότητες πρέπει να έχει ο Έλληνας πολίτης;

- 2) Πώς καλλιεργείτε στους μαθητές σας την έννοια του ενεργού Έλληνα πολίτη; (αν το κάνετε)
- 3) Πώς καλλιεργείτε την ιδέα του δημοκράτη πολίτη για το μέλλον;
- 4) Πιστεύετε είναι σημαντικό να γνωρίζει το παιδί από μικρή ηλικία τις έννοιες Έλληνας και ευρωπαίος πολίτης;
- 5) Πώς καλλιεργείτε στους μαθητές σας την έννοια του Ευρωπαίου πολίτη;
- 6) Ποιες δεξιότητες πρέπει να έχει ο ευρωπαίος πολίτης τον 21αι;
- 7) Πώς εμπλέκετε τη γνώση σας για την Ε.Ε στα μαθήματα σας; (αν το κάνετε)
και πώς του ενεργού Έλληνα πολίτη; (αν το κάνετε)
- 8) Έχετε χρησιμοποιήσει κάποιο από τα βιβλία/εργαλεία της Ε.Ε για τη διδασκαλία της δημοκρατίας στο σχολείο;

4^{ος} θεματικός άξονας: Συμμετοχή σε προγράμματα Erasmus

Ερωτήσεις:

- 1) Πώς βλέπετε τα προγράμματα Erasmus ως συμμετέχοντες σ' αυτά είτε θεωρητικά;
- 2) Πώς βιώσατε τη συμμετοχή σας;
- 3) Ποια τα αποτελέσματα για εσάς τον/την ίδιο/ίδια αλλά και για τους μαθητές σας;
- 4) Πιστεύετε ότι έχουν την ίδια αξία οι συνήθειες όλων των ανθρώπων ανεξάρτητα από τη χώρα που ζουν;
- 5) Ποια πιστεύετε ότι είναι τα θετικά για κάποιον που συμμετέχει στα προγράμματα Erasmus;

4.6 Διαδικασία διεξαγωγής συνεντεύξεων

Αρχικό μέλημα για την πραγματοποίηση των συνεντεύξεων ήταν η χορήγηση σχετικής άδειας των σχολείων που υλοποιήθηκαν οι συνεντεύξεις κατόπιν τηλεφωνικής ή διαζώσης επικοινωνίας με τους διευθυντές του Δημοτικού και του Λυκείου αλλά και τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς. Έπειτα από τη χορήγησή της, προγραμματίστηκε η ημερομηνία που διεξήχθη η έρευνα αφού πρωταρχικά τους κατατόπισα σχετικά με το θέμα και το σκοπό της έρευνάς μου. Στο πλαίσιο αυτό ενημερώθηκαν και για τον τρόπο διεξαγωγής της συνέντευξης ώστε να εξασφαλιστεί η άδεια του εκάστοτε υποκειμένου (π.χ ενημέρωση για τη χρήση μαγνητοφώνου/ηχογράφησης, τρόπος αξιοποίησης των απαντήσεών του, άδεια για τη δημοσιοποίηση των απαντήσεων). Διαβεβαιώθηκαν όλοι για την ανωνυμία των απαντήσεων αλλά και το δικαίωμά τους να διακόψουν οποιαδήποτε στιγμή θέλουν και να διαγραφούν μέχρι εκείνη τη στιγμή οι απαντήσεις τους μέχρι να νιώσουν οικεία και να εκφραστούν όπως επιθυμούν. Έτσι δίνεται η δυνατότητα στον συνεντευξιαζόμενο να είναι πιο ελεύθερος και να εκφράζεται αβίαστα δημιουργώντας ένα πιο φιλικό και εμπιστευτικό κλίμα. Στην συνέχεια, με την προσωπική μου συμβολή στα σχολεία πραγματοποιήθηκε το μεγαλύτερο μέρος των συνεντεύξεων. Η χρονική διάρκεια συλλογής των απαντήσεων ήταν από τις 30 Ιανουαρίου 2023 μέχρι και 5 Απριλίου 2023. Δόθηκε ξεχωριστός χρόνος σε κάθε εκπαιδευτικό ανάλογα με το σχολικό τους πρόγραμμα και υποχρεώσεις.

Οι συνεντεύξεις δεν πραγματοποιήθηκαν όλες με τον ίδιο τρόπο και υπό τις ίδιες συνθήκες. Κάποιες από αυτές έγιναν διαζώσης στα σχολεία με τους εκπαιδευτικούς, άλλες έγιναν τηλεφωνικά και κάποιες άλλες μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας με βιντεοκλήση. Ακόμα κι αν οι ποιοτικές συνεντεύξεις αποτέλεσαν μια χρονοβόρα και διεξοδική θα μπορούσε να πει κανείς διαδικασία, από τα δεδομένα που συλλέχθηκαν και κωδικοποιήθηκαν συγκεντρώθηκε ένα σημαντικό υλικό το οποίο ενισχύει το σκοπό της παρούσας έρευνας και από το οποίο προέκυψαν τα αντίστοιχα αποτελέσματα και συμπεράσματα.

4.7 Ποιοτική θεματική ανάλυση των δεδομένων

Σε πρώτο στάδιο, εφόσον πραγματοποιήθηκε η συλλογή δεδομένων καταμετρήθηκαν όλες οι ηχογραφημένες και μη συνεντεύξεις προκειμένου να δούμε το τελικό νούμερο των συνεντευξιαζόμενων. Στη συνέχεια έγινε η απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων με σκοπό να καταγραφούν οι απαντήσεις με κωδικοποιημένες σημειώσεις για κάθε ερώτηση ξεχωριστά σε κάθε συμμετέχοντα. Ακολούθησε μια δεύτερη, πιο προσεκτική, ανάγνωση των απαντήσεων των εκπαιδευτικών για να μην υπάρχουν τυχόν παρανοήσεις. Η διαδικασία αυτή βοήθησε στο να συμπτυχθούν οι απαντήσεις σε μικρότερα νοήματα και έννοιες έτσι ώστε η διεξαγωγή των συμπερασμάτων να είναι πιο εύκολη. Όπως γίνεται φανερό, εφαρμόστηκε μια επαγωγική μέθοδος οργάνωσης των συνεντεύξεων έχοντας στην αρχή συγκεκριμένους κωδικούς οι οποίοι σε επόμενο στάδιο ομαδοποιήθηκαν σε κατηγορίες και στο τέλος σε θεματικούς άξονες. Παρακάτω θα πραγματοποιηθεί η ανάλυση της κάθε ερώτησης ξεχωριστά με τον αντίστοιχο κωδικοποιημένο πίνακα των αποτελεσμάτων κάτω από αυτήν. Τα αποτελέσματα των συνεντεύξεων θα παρουσιαστούν παρακάτω ανά θεματικό άξονα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Δημογραφικά στοιχεία

Το πρώτο μέρος των συνεντεύξεων, όπως προαναφέρθηκε, αφορά δημογραφικά στοιχεία των συνεντευξιζόμενων καθώς και στοιχεία για το επαγγελματικό τους προφίλ. Η καταγραφή των στοιχείων αυτών κρίνεται απαραίτητη γιατί μας πληροφορεί με σημαντικά στοιχεία για τους εκπαιδευτικούς που αργότερα μπορεί να είναι καθοριστικά και να ερμηνεύσουν στάσεις και αντιλήψεις των εκπαιδευτικών απέναντι στο κεντρικό ερευνητικό ερώτημα που είναι η οπτική των εκπαιδευτικών για τις δεξιότητες που πρέπει να διακατέχεται ο Ευρωπαίος πολίτης τον 21αι. Από τα αποτελέσματα των συμμετεχόντων διαφαίνεται πως η πλειοψηφία απαρτίζεται από άνδρες εκπαιδευτικούς (10) και στη συνέχεια σε μικρότερο αριθμό ακολουθούν οι γυναίκες (6). Στο δείγμα μας υπήρχαν εκπαιδευτικοί νεαρής ηλικίας 23-30 χρόνων όμως το μεγαλύτερο ποσοστό το είχαν οι ηλικίες 48-59 έτη με μόνιμη κατοικία και πόλη εργασίας τη Θεσσαλονίκη. Όσον αφορά την εκπαιδευτική τους κατάρτιση οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί (11/16) έχουν τελειώσει κάποια φιλολογική σχολή ή παιδαγωγική και πέντε εκπαιδευτικοί από το σύνολο ανέφεραν τις διδακτορικές τους σπουδές, με τον εκπαιδευτικό Γ να έχει 2 χρόνια διδακτικής εμπειρίας σε σχολεία και τον εκπαιδευτικό Η να έχει 30 χρόνια εμπειρία. Αναφέρονται οι συγκεκριμένοι εκπαιδευτικοί καθώς τα χρόνια εμπειρίας των υπολοίπων διακυμαίνονται ανάμεσα σε αυτά τα νούμερα (2-30 χρόνια).

1^{ος} θεματικός άξονας: Προσδιορισμός Έλληνα πολίτη

Προχωρώντας στις ερωτήσεις κορμού και στα αποτελέσματα των ερωτήσεων του πρώτου θεματικού άξονα όλοι οι εκπαιδευτικοί συμφωνούν απόλυτα ότι ο Έλληνας πολίτης έχει την ιδιότητα συμμετοχής στα κοινά, εκπλήρωσης υποχρεώσεων και προστασίας των δικαιωμάτων του. Πολλοί από αυτούς συμπλήρωσαν ότι βασική ιδιότητα του Έλληνα πολίτη είναι το να έχει ελευθερία άποψης, ιδεών και λόγου. Τρεις εκπαιδευτικοί ανέφεραν και την ιδιότητα της ιθαγένειας. Χαρακτηριστικά ο συνεντευξιζόμενος Γ αναφέρει ότι:

« Το να είσαι Έλληνας πολίτης είναι κάτι πολύ ξεχωριστό και τιμητικό. Όταν ακούω ιδιότητα του Έλληνα πολίτη το μυαλό μου πάει στην ιθαγένεια, στην κοινωνική του διάσταση, στη συμμετοχή του στα κοινά, στις υποχρεώσεις τις πολιτικές, κοινωνικές και συμπεριφορικές, στο δικαίωμά του να εκφράζεται ελεύθερα, να δρα ανεξάρτητα.»

Πίνακας Ν.1: Ιδιότητα Έλληνα πολίτη

<u>1^{ος} ΘΕΜΑΤΙΚΟΣ ΑΞΟΝΑΣ: ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΕΛΛΗΝΑ ΠΟΛΙΤΗ</u>	ΑΝΑΦΟΡΕΣ
1. <i>Ιδιότητα Έλληνα πολίτη</i>	
-εκπλήρωση υποχρεώσεων	16/16
-προστασία δικαιωμάτων	16/16
-ιθαγένεια	3/16
-συμμετοχή στα κοινά	16/16
-ελεύθερη έκφραση απόψεων	12/16

Η δεύτερη ερώτηση αφορούσε τα δικαιώματα του Έλληνα πολίτη όπου και πάλι οι απόψεις των εκπαιδευτικών έδειξαν να συμφωνούν στις περισσότερες από τις απαντήσεις τους. Κάποια από τα κοινά σε όλους δικαιώματα που εντοπίστηκαν, όπως φαίνεται και στον πίνακα Ν.2, είναι το δικαίωμα του εκλέγειν-εκλέγεσθαι και της ευρύτερης συμμετοχής του πολίτη στα κοινά της χώρας όπως και τα δικαιώματα στην εργασία και στην εκπαίδευση. Μερικοί από τους εκπαιδευτικούς συμπεριλάμβαναν στα δικαιώματα του Έλληνα πολίτη τόσο την περίθαλψη όσο και την πολύπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας του. Στο πλαίσιο των δικαιωμάτων αναφέρθηκαν από έναν εκπαιδευτικό και τα επιδόματα του πολίτη και πιο συγκεκριμένα στην απάντησή του ο εκπαιδευτικός Μ είπε ότι:

«Ο Έλληνας πολίτης έχει δικαίωμα να ψηφίζει και θέτει συμμετοχή στις εκλογές να συμμετέχει δηλαδή στα κοινά, υπάρχουν ισάξια εργατικά δικαιώματα σχετικά με την εργασία και την προστασία του σε περίπτωση κινδύνου από το κράτος, επιπλέον δικαιούται και επιδόματα. Επιπλέον δεν ξεχνάμε το δικαίωμά του στην εκπαίδευση.»

Πίνακας Ν.2: Δικαιώματα Έλληνα πολίτη

2. Δικαιώματα Έλληνα πολίτη	
-ανάπτυξη προσωπικότητας	9/16
-ελευθερία λόγου	15/16
-περίθαψη	8/16
-εκλέγειν-εκλέγεσθαι	16/16
-εκπαίδευση	16/16
-συμμετοχή στα κοινά	16/16
-εργασία	16/16
-επιδόματα	1/16

Στην τρίτη ερώτηση οι εκπαιδευτικοί κλήθηκαν να κατονομάσουν τις υποχρεώσεις του Έλληνα πολίτη. Στην ερώτηση αυτή όλοι οι εκπαιδευτικοί αναφέρθηκαν στη συμμετοχή στις εκλογές αλλά και στα κοινά, όπως και την υποχρέωση του Έλληνα πολίτη να υπακούει και να τηρεί τους νόμους. Κάποιες χαρακτηριστικές απαντήσεις είναι του συνεντευξιαζόμενου Γ:

« Ο Έλληνας πολίτης οφείλει να ακολουθεί τους νόμους της χώρας του και να τηρεί τις υποχρεώσεις του απέναντι της για την ορθή ευημερία της χώρας! Να συμμετέχει στα κοινά και να μην παραμελεί το εκλέγειν και εκλέγεσθαι.»

και του συνεντευξιαζόμενου Π:

«Να τηρούν και να εφαρμόζουν τους νόμους και να σέβονται τα δικαιώματα που κατοχυρώθηκαν με αγώνες και θυσίες ανθρώπων, όντας ενεργοί πολίτες.»

Σχεδόν οι μισοί εκπαιδευτικοί (7/16), έδωσαν έμφαση στον σεβασμό προς το κοινωνικό σύνολο, λιγότεροι αναφέρθηκαν στην υπεράσπιση της δημοκρατίας (4/16). Ειδικότερα ο εκπαιδευτικός Α αναφέρει ότι:

«Ο Έλληνας πολίτης πρέπει να συμμετέχει με την ψήφο του στις εκλογές με βάση το συμφέρον όλων των συνανθρώπων του και όχι μόνο του δικού του συμφέροντος. Επίσης,

έχουν υποχρέωση να σέβονται το κοινωνικό σύνολο και το περιβάλλον, να υπερασπίζονται τη δημοκρατία και να τηρούν τους νόμους του Συντάγματος.»

Μόλις τρεις εκπαιδευτικοί πρόσθεσαν στις υποχρεώσεις του πολίτη την υπηρετήση των ανδρών στα στρατιωτικά τους καθήκοντα και δύο εκπαιδευτικοί έκαναν λόγο για την υποβολή φόρων με χαρακτηριστική απάντηση του συνεντευξιαζόμενου Δ :

«Ο Έλληνας πολίτης κατά την άποψή μου οφείλει να σέβεται τους νόμους, να υποβάλλει φόρους, να υπηρετεί τον στρατό (οι άνδρες δηλαδή), να συμμετέχει στις εκλογές και στα κοινά της χώρας γενικότερα.»

Πίνακας Ν.3: Υποχρεώσεις Έλληνα πολίτη

3. Υποχρεώσεις Έλληνα πολίτη	
-συμμετοχή στις εκλογές	16/16
-σεβασμός στο κοινωνικό σύνολο	7/17
-υπακοή και τήρηση νόμων	16/16
-υπεράσπιση δημοκρατίας	4/16
-συμμετοχή στα κοινά	16/16
-υπηρετήση στρατιωτικών καθηκόντων	3/16
-υποβολή φόρων	2/26

2^{ος} θεματικός άξονας: Προσδιορισμός Ευρωπαίου πολίτη

Συνεχίζουμε με τα αποτελέσματα των ερωτήσεων του δεύτερου θεματικού άξονα αναφορικά με τον ορισμό του Ευρωπαίου πολίτη. Σύμφωνα με αρκετούς από τους εκπαιδευτικούς όταν ρωτήθηκαν πως αντιλαμβάνονται την ιδιότητα του Ευρωπαίου πολίτη 13 από αυτούς εστίασαν στα ισάξια δικαιώματα και υποχρεώσεις των πολιτών

και 12 εκπαιδευτικοί μίλησαν για την συνύπαρξη όλων των πολιτών κάθε χώρας της Ε.Ε. Πιο συγκεκριμένα ο εκπαιδευτικός Ε θεωρεί πως:

«Ο Ευρωπαίος πολίτης πρέπει να μπορεί να συνυπάρξει μαζί με ανθρώπους άλλων χωρών και όλοι μαζί να φροντίζουν να συμβιώνουν και να εξελίσσονται ταυτόχρονα ως λαοί.»

Απόψεις διατυπώθηκαν και για την διαφορετική εθνική προέλευση που έχει ο Ευρωπαίος πολίτης ως βασικό χαρακτηριστικό που τον ξεχωρίζει από τις ιδιότητες του Έλληνα πολίτη με 11 εκπαιδευτικούς να το υποστηρίζουν στις απαντήσεις τους. Χαρακτηριστικά ο εκπαιδευτικός Ν λέει:

«Σήμερα το αντιλαμβάνομαι ως μια κοινή ιδιότητα με αυτή του Έλληνα αλλά με διαφορετική εθνική προέλευση.»

Στο ίδιο μοτίβο απαντά και ο εκπαιδευτικός Ο:

«Πρόκειται για έννοιες στενά συνδεδεμένες ο Ευρωπαίος με τον Έλληνα πολίτη, καθώς ο Έλληνας πολίτης είναι συγχρόνως και Ευρωπαίος πολίτης. Ειδικά σε μια εποχή σαν τη σημερινή, κατά την οποία τα σύνορα είναι πλέον ανοικτά για όλους, ο Έλληνας πολίτης είναι δύσκολο να λειτουργήσει εκτός Ευρώπης.»

Τέσσερεις εκπαιδευτικοί ανέφεραν ότι η εξέλιξη των λαών με ταυτόχρονους ρυθμούς συγκαταλέγεται εξίσου στην ιδιότητα του Ευρωπαίου πολίτη, με τρεις εκπαιδευτικούς παράλληλα να κατονομάζουν και την πολιτική ευρυθμία κομμάτι της ιδιότητάς του πολίτη. Πέρα από τον εκπαιδευτικό Ε που αναφέρθηκε παραπάνω στην συνύπαρξη των πολιτών, μίλησε και για την ταυτόχρονη εξέλιξη των λαών. Παρόμοιες αναφορές παρατηρούνται και από τον εκπαιδευτικό Β:

«...Επίσης όταν ακούω Ευρωπαίος πολίτης το μυαλό μου πάει αμέσως και στην πολιτική ευρυθμία, μια κανονική ροή στην πολιτική ζωή και αυτό μετέπειτα συμβάλλει και στην εξέλιξη των λαών...»

Πίνακας Ν.4: Ιδιότητα Ευρωπαίου πολίτη

2^{ος} ΘΕΜΑΤΙΚΟΣ ΑΞΟΝΑΣ: ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΕΥΡΩΠΑΙΟΥ ΠΟΛΙΤΗ	
1. Ιδιότητα Ευρωπαίου πολίτη	
-συνύπαρξη	12/16
-ταυτόχρονη εξέλιξη λαών	4/16
-ισάξια δικαιώματα και υποχρεώσεις	13/16
-πολιτική ευρυθμία	3/16
-διαφορετική εθνική προέλευση	11/16

Η δεύτερη ερώτηση απευθύνεται στα δικαιώματα που διακατέχεται ο Ευρωπαίος πολίτης και σύμφωνα με τους εκπαιδευτικούς ποικίλουν. Απόλυτα σύμφωνους όλους τους εκπαιδευτικούς βρήκε η απάντηση ‘συμμετοχή στα κοινά’. Μεγάλη συμφωνία όπως διαφαίνεται με 14 εκπαιδευτικούς υπήρξε στο δικαίωμα της παροχής ασφάλειας από όλα τα κράτη μέλη της Ε.Ε. Υπογραμμίστηκε εξίσου από 13 εκπαιδευτικούς η ελεύθερη πρόσβαση στα κράτη μέλη της Ε.Ε. είτε για λόγους αναψυχής είτε για επαγγελματικούς καθώς και η διαμονή τους σε αυτά. Οι απαντήσεις περί ίσων δικαιωμάτων και υποχρεώσεων με τους γηγενείς και κατ’ επέκταση η ίση μεταχείρισή των πολιτών με τους μόνιμους κατοίκους ακούστηκαν από 11 εκπαιδευτικούς. Σύμφωνα και με τον εκπαιδευτικό Θ:

«Μμμ.. δεν διαφέρουν και πολύ από του Έλληνα πολίτη, κατά βάση είναι παρόμοια αλλά θα προσθέσω ότι ο Ευρωπαίος πολίτης μπορεί να ταξιδεύει στις χώρες που εντάσσονται στην εε ελεύθερα, να διαμένει εκεί, του παρέχεται ασφάλεια παντού, δεν νιώθει ξένος από την άποψη ότι έχει τα ίδια δικαιώματα καθώς και υποχρεώσεις με τους γηγενείς, μπορεί να εκφράζει την γνώμη του ελεύθερα, να συμμετέχει στα κοινά.»

Δικαίωμα θεωρήθηκε επίσης η μόρφωση και η δυνατότητα για σπουδές σε άλλες χώρες από 9 συγκεκριμένα εκπαιδευτικούς καθώς και η ελευθερία έκφρασης του κάθε πολίτη, άποψη που υποστηρίχθηκε από 8 εκπαιδευτικούς. Με βάση και τον εκπαιδευτικό Ζ:

«Τα μερικά από τα δικαιώματα ενός Ευρωπαίου πολίτη είναι σαφώς να κυκλοφορεί ελεύθερα στα κράτη και τις πόλεις που ανήκουν στην ευρωπαϊκή ένωση καθώς επίσης και να σπουδάσει σε αντιστοιχία πανεπιστήμια που υπάρχουν στην Ε.Ε., να μπορεί να εκφράζει τη γνώμη του ελεύθερα όσο και τις απόψεις και τις αντιλήψεις του...»

Πίνακας Ν.5: Δικαιώματα Ευρωπαίου πολίτη

2. Δικαιώματα Ευρωπαίου πολίτη	
-ελεύθερη πρόσβαση στα κράτη μέλη της Ε.Ε	13/16
-σπουδές	9/16
-ίση μεταχείριση με τους μόνιμους κατοίκους	11/16
-παροχή ασφάλειας	14/16
-ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις με τους γηγενείς	11/16
-συμμετοχή στα κοινά	16/16
-ελευθερία έκφρασης	8/16

Η επόμενη ερώτηση που απασχόλησε τους εκπαιδευτικούς αφορά τις υποχρεώσεις του Ευρωπαίου πολίτη. Όλοι οι εκπαιδευτικοί θεώρησαν ότι ο Ευρωπαίος πολίτης οφείλει να δείχνει τον απαραίτητο σεβασμό απέναντι στην εκάστοτε χώρα, όπως και στον πολιτισμό, την παράδοση και την ιστορία της. Να συμμετέχει και να ενεργεί στα κοινά όπως και στην χώρα του εφαρμόζοντας παράλληλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που του αναλογούν. Στα πλαίσια του σεβασμού αναφέρθηκε από οχτώ εκπαιδευτικούς ο σεβασμός των εθνικών αξιών και από τρεις εκπαιδευτικός ο σεβασμός προς τη γλώσσα της κάθε χώρας. Σχεδόν όλοι εκτός από έναν εκπαιδευτικό συμφώνησαν πως ο Ευρωπαίος πολίτης έχει την υποχρέωση να είναι νομοταγής. Πέντε από τους συνεντευξιζόμενους έδωσαν έμφαση στη συνεισφορά για το κοινό καλό και στο κλίμα συνεργασίας που καλό θα ήταν όπως είπαν να αναπτύσσεται μεταξύ των πολιτών και δύο από αυτούς συμπλήρωσαν στις υποχρεώσεις την κατοχή ταυτότητας και διαβατηρίου. Κάποιες από τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών είναι η απάντηση του εκπαιδευτικού Ε:

«Ο ευρωπαίος πολίτης κατά την άποψή μου πρέπει να κάνει ότι και ο Έλληνας πολίτης με κάποιες μικρές διαφορές καθώς ανήκει πλέον σε ένα μεγαλύτερο κοινωνικό σύνολο, με διαφορετικούς κανόνες, πολιτισμό, γλώσσα, συνήθειες. Με άλλα λόγια να ακολουθεί τον νόμο, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που έχει ως μέλος της ευρωπαϊκής κοινότητας, να συνεισφέρει για το κοινό καλό, να συμμετέχει στα κοινά, να ψηφίζει.»

Παρομοίως ο εκπαιδευτικός Ι αναφέρει:

«...Να διαθέτει έγκυρη ταυτότητα ή διαβατήριο για να προσέλθει σε άλλη χώρα εντός της ευρωπαϊκής Ένωσης, να σέβεται τους πολίτες της χώρας αυτής, τους νόμους και τις

συνήθειες τους ! Να μάχεται για πάταξη κοινωνικών φαινομένων και σεβασμό των εθνικών αξιών. Όλες υποχρεώσεις και όλες εξίσου σημαντικές και μοναδικές.»

Πίνακας Ν.6: Υποχρεώσεις Ευρωπαίου πολίτη

3. Υποχρεώσεις Ευρωπαίου πολίτη	
-σεβασμός πολιτισμού, παράδοσης και ιστορίας	16/16
-σεβασμός γλώσσας	3/16
-τήρηση νόμων	15/16
-εφαρμογή δικαιωμάτων και υποχρεώσεων	16/16
-συνεισφορά για το κοινό καλό/ Συνεργασία	5/16
-συμμετοχή στα κοινά	16/16
-κατοχή έγκυρης ταυτότητας και διαβατηρίου	2/16
-σεβασμός εθνικών αξιών	8/16

Στη συνέχεια όσον αφορά την τέταρτη ερώτηση του δεύτερου θεματικού άξονα κλήθηκαν να απαντήσουν στο πως αντιλαμβάνονται την εθνική τους ταυτότητα σε σχέση με την εθνική. Πολλοί από τους εκπαιδευτικούς (13/16) ξεκίνησαν τις απαντήσεις τους με τη φράση «είναι αλληλένδετες», «είναι ισάξιες» και προχώρησαν σε πιο λεπτομερή περιγραφή. Για παράδειγμα ο εκπαιδευτικός Α ανέφερε:

«Η Ευρωπαϊκή μου ταυτότητα είναι εξίσου σημαντική με την εθνική μου ταυτόχρονα καθώς ζούμε σε μια εποχή που άνθρωποι με διαφορετική καταγωγή καλούνται να ζήσουν μαζί, να μοιραστούν, να συνεργαστούν.»

Εξίσου ο εκπαιδευτικός Ο ανέφερε:

«Η εθνική μου ταυτότητα θεωρώ πως είναι μέρος της ευρωπαϊκής και ότι η μία είναι ίσως προϋπόθεση της άλλης.»

Και ο εκπαιδευτικός Π:

«Νιώθω ιδιαίτερα τυχερή που, εκτός από την εθνική μου ταυτότητα, είμαι και Ευρωπαίος πολίτης και μπορώ με την ψήφο μου να συνδιαμορφώσω τις πολιτικές και την πορεία της Ε.Ε.»

Τρεις από τους εκπαιδευτικούς ανέφεραν ότι είναι μια κοινή ταυτότητα με στόχο να ξεπεράσει την εθνική. Χαρακτηριστικά απαντά ο εκπαιδευτικός Η:

«Η ευρωπαϊκή ταυτότητα είναι στην ουσία μια κοινή ταυτότητα η οποία έχει ως στόχο να ξεπεράσει την εθνική ταυτότητα με την έννοια ότι μέλημά της είναι να αγκαλιάσει όλους του πολίτες της ευρωπαϊκής κοινότητας.»

Σύμφωνα με πιο λεπτομερείς περιγραφές οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί (14/16) εστίασαν στις επαγγελματικές δυνατότητες που προσφέρονται στους πολίτες των κρατών μελών της Ε.Ε. Άλλοι (8/16) υποστήριξαν ότι δίνεται η δυνατότητα στους πολίτες με αυτόν τον τρόπο να ενδυναμώσουν τις σχέσεις τους και να ενισχύσουν το «εμείς». Λιγότεροι (3/16) είχαν διαφορετική άποψη και υποστήριξαν ότι η εθνική ταυτότητα με την ευρωπαϊκή είναι διαφορετικές έννοιες καθώς η εθνική ταυτότητα δίνει την αίσθηση του περιορισμού. Βάσει και της απάντησης του εκπαιδευτικού Κ:

«Η εθνική θεωρώ πως περιορίζεται στην χώρα μας και σχετίζεται με το έθνος αυτής. Θέλω να πω πως δίνει δηλαδή την ταυτότητα του έθνους που ανήκουμε ενώ η ευρωπαϊκή ταυτότητα είναι το στοιχείο που "ομαδοποιεί" πόλεις εθνικές ταυτότητες μαζί σε ένα σύνολο Και δεν σχετίζεται με το έθνος.»

Μέσα στις απαντήσεις των εκπαιδευτικών ακούστηκαν και δύο απόψεις που θεωρούν πως η ελληνική ταυτότητα τους υπερισχύει της εθνική. Πιο συγκεκριμένα ο εκπαιδευτικός Α απάντησε:

«Δεν ξέρω πως μπορεί να ακουστεί και να ερμηνευτεί η στάση αυτή αλλά υπερισχύει λίγο η ελληνική και με ενδιαφέρει λίγο περισσότερο, ίσως επειδή δεν έχω ταξιδέψει πολύ στο εξωτερικό. Όμως πολύ σημαντική είναι και η ευρωπαϊκή χωρίς καμία αμφιβολία.»

Πίνακας Ν.7: Ευρωπαϊκή ταυτότητα σε σχέση με την εθνική

4. Ευρωπαϊκή ταυτότητα σε σχέση με την εθνική	
- ισάξιες και αλληλένδετες	13/16
- υπερίσχυση ελληνικής	2/16
- κοινή ταυτότητα με στόχο να ξεπεράσει την εθνική	3/16
- η ευρωπαϊκή ταυτότητα προσφέρει περισσότερες επαγγελματικές ευκαιρίες	14/16
- η εθνική είναι περιορισμένη	3/16
- η ευρωπαϊκή ενισχύει το «εμείς»	8/16
-διαφορετικές έννοιες	3/16

Στην τελευταία ερώτηση του δεύτερου θεματικού άξονα, ζητήθηκε από τους εκπαιδευτικούς να αναφέρουν τα οφέλη των πολιτών ως μέλη της Ε.Ε. Σύμφωνα με τις απόψεις των εκπαιδευτικών φάνηκε να συμφωνούν σε αρκετές από τις απαντήσεις τους. Για παράδειγμα, σχεδόν όλοι (15/16) υπογράμμισαν την ελεύθερη μετακίνηση και διαμονή στις ευρωπαϊκές χώρες ως πρωταρχικά θετικά οφέλη στις απαντήσεις τους. Εξίσου 15 εκπαιδευτικούς βρήκε σύμφωνους η δυνατότητα συμμετοχής των πολιτών στα κοινά κάθε χώρας από τα κράτη μέλη. Αναφέρθηκαν επίσης από 14 εκπαιδευτικούς απαντήσεις όπως τα ίσα δικαιώματα σε όλα τα μέλη ως βασικό χαρακτηριστικό αλλά και οι περισσότερες ευκαιρίες που υπάρχουν και προσφέρονται στους πολίτες για επαγγελματική αναζήτηση. Χαρακτηριστικά ο εκπαιδευτικός Π αναφέρει:

«Πολλά πράγματα, όπως το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών και της απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω υπηκοότητας, το δικαίωμα της εργασίας σε οποιοδήποτε κράτος μέλος, το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις ευρωεκλογές υπό τους ίδιους όρους που ισχύουν και για τους υπηκόους του κράτους μέλους κλπ.»

Ως μέλη της Ε.Ε. οι πολίτες είναι σε θέση να διακινούν ιδέες και απόψεις μεταξύ τους, απάντηση που υπερασπίστηκαν 12 εκπαιδευτικοί. Στα πλαίσια αυτά, σημειώθηκε και η προστασία που διασφαλίζουν οι πολίτες σε όλα τα κράτη μέλη χωρίς καμία εξαίρεση (11/16 εκπαιδευτικούς), το κλίμα αλληλοβοήθειας που κυριεύει σε ποικίλους τομείς και ειδικότερα σε πολιτικό επίπεδο (4/16 εκπαιδευτικούς) αλλά και σε μια οικονομική σταθερότητα (7/16 εκπαιδευτικούς). Μάλιστα, 8 συμμετέχοντες συμπλήρωσαν στο

φάσμα της οικονομικής ανάπτυξης και το ελεύθερο εμπόριο ως θετικό για τους πολίτες που ανήκουν στην Ε.Ε. Σύμφωνα και με τον εκπαιδευτικό Ν:

«...την προώθηση των δικαιωμάτων μου και ως Έλληνας πολίτης αλλά το κυριότερο την αλληλοβοήθεια σε πολιτικό επίπεδο μεταξύ των κρατών μελών της Ε.Ε. Πέρα από το πολιτικό όμως θα προσθέσω και το οικονομικό καθώς ευνοείται και το ελεύθερο εμπόριο από χώρα σε χώρα. Πολύ σημαντικό για την ανάπτυξη της οικονομίας.»

Πίνακας Ν.8: Οφέλη πολίτη ως μέλος της Ε.Ε.

5. Οφέλη πολίτη ως μέλος της Ε.Ε:	
-αλληλοβοήθεια σε πολιτικό επίπεδο	4/16
-οικονομική σταθερότητα	7/16
-ελεύθερη μετακίνηση	15/16
-ελεύθερη διαμονή στις χώρες της Ε.Ε	15/16
-προστασία σε όλα τα κράτη	11/16
-ίσα δικαιώματα σε όλα τα μέλη της Ε.Ε	14/16
-διακίνηση ιδεών/απόψεων	12/16
-ελεύθερο εμπόριο	8/16
-συμμετοχή στα κοινά	15/16
-επαγγελματική αναζήτηση	14/16

3^{ος} θεματικός άξονας: Καλλιέργεια δεξιοτήτων πολιτών τον 21αι.

Η ροή των συνεντεύξεων υποδέχτηκε τον τρίτο θεματικό άξονα έχοντας συλλέξει αρκετές απαντήσεις και ιδέες στις προηγούμενες ερωτήσεις. Πυρήνας του άξονα αποτελούν οι δεξιότητες των πολιτών τον 21αι. αλλά και οι τρόποι που καλλιεργούνται από τους εκπαιδευτικούς. Μιλώντας για δεξιότητες οι εκπαιδευτικοί πρώτα ρωτήθηκαν για τις δεξιότητες του Έλληνα πολίτη και φάνηκε πως είχαν αρκετές να αναφέρουν χωρίς να έχουν μεγάλη απόκλιση οι απαντήσεις μεταξύ τους. Για παράδειγμα δεξιότητες όπως η κριτική σκέψη, η επικοινωνία και η συνεργασία αναφέρθηκαν από όλο το σύνολο των εκπαιδευτικών. Με 15 ίδιες απαντήσεις ακολούθησε η υπακοή και η τήρηση των νόμων από τους πολίτες και 14 εκπαιδευτικοί έκαναν λόγο για την ολόπλευρη εξέλιξη του πολίτη σε όλους του τομείς της καθημερινότητάς του και της

προσωπικότητάς του, τον ψηφιακό αλφαριθμητισμό που είναι απαραίτητος ανεξαρτήτου ηλικίας καθώς και δεξιότητες στον εργασιακό κλάδο. Στην εποχή που ζούμε 13 εκπαιδευτικοί επικεντρώθηκαν στην πολυπολιτισμική συνείδηση που πρέπει ο Έλληνας πολίτης να είναι αφοπλισμένος και κατ' επέκταση στις κοινωνικές δεξιότητες όπως και στην ενσυναίσθηση σύμφωνα με 7 εκπαιδευτικούς. Μια αναφορά του εκπαιδευτικού Ι:

«Δεξιότητες σίγουρα σχετικά με τον ψηφιακό κόσμο που είναι απαραίτητες για την σύγχρονη κοινωνία πλέον, επίσης δεξιότητες που σχετίζονται με την εργασία του, να δρα και να ενεργεί με κοινωνική ενσυναίσθηση και ευθύνη»

Επιπρόσθετα, η δεξιότητα της δημιουργικότητας με 12 εκπαιδευτικούς να το αναφέρουν και 10 εκπαιδευτικοί να μιλούν για την παραγωγικότητα ως στοιχειώδη χαρακτηριστικό του πολίτη στον 21ο αιώνα. Ήταν επίσης από τις απαντήσεις που ακούστηκαν αρκετά, όπως και η ευελιξία του πολίτη και η προσαρμοστικότητα του ως όπλο ενάντια των εμποδίων της καθημερινότητας (10/16 εκπαιδευτικούς). Με βάση την απάντηση του εκπαιδευτικού Δ:

«Οι δεξιότητες του Έλληνα πολίτη είναι πολλές αλλά θα αναφέρω επιγραμματικά να γνωρίζει τους νόμους, να διακατέχεται από επικοινωνιακές δεξιότητες, εκπαίδευση... εε.. δεξιότητες εργασίας, δεξιότητες που σχετίζονται με την τεχνολογία. Ξέχασα να αναφέρω την κριτική σκέψη, πολύ σημαντική, προσαρμοστικότητα και ευελιξία σίγουρα σε όλες τις καταστάσεις που καλείται καθημερινά να ανταπεξέλθει.»

Στις δεξιότητες προστέθηκε και η ηγεσία από 6 εκπαιδευτικούς με τον εκπαιδευτικό Ζ χαρακτηριστικά να λέει:

«...Πέρα από όλα αυτά λοιπόν που φαντάζομαι ότι οι περισσότεροι θα τα πουν και είναι και τα πιο 'κλισέ' αν μου επιτρέπεται ο όρος, εγώ θα προσθέσω και την ηγεσία ως δεξιότητα του πολίτη του σήμερα, γιατί είναι. Την θεωρώ μοχλό ανάπτυξης όπως είχα διαβάσει κάπου...»

Πίνακας Ν.9: Δεξιότητες Έλληνα πολίτη

3^{ος} ΘΕΜΑΤΙΚΟΣ ΑΞΟΝΑΣ: ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ	
ΠΟΛΙΤΩΝ ΤΟΝ 21^{αι}.	
<i>1. Δεξιότητες Έλληνα πολίτη</i>	
-εξέλιξη	14/16
-κριτική σκέψη	16/16
-δημιουργικότητα	12/16
-επικοινωνία	16/16
-ψηφιακός αλφαριθμητισμός	14/16
-ευελιξία/προσαρμοστικότητα	10/16
-ηγεσία	6/16
-κοινωνικές δεξιότητες	13/16
-παραγωγικότητα	9/16
-υπακοή και τήρηση των νόμων	15/16
-συνεργατικότητα	16/16
-πολυπολιτισμική συνείδηση	13/16
-δεξιότητες εργασίας	14/16
-ενσυναίσθηση	7/16

Πώς όμως οι εκπαιδευτικοί καλλιεργούν την έννοια του Έλληνα πολίτη στους μαθητές; Αυτή ήταν και η ευθύς αμέσως επόμενη ερώτηση που απάντησαν οι εκπαιδευτικοί. Για αρχή όλοι οι εκπαιδευτικοί είχαν να απαντήσουν κάτι που αυτό σημαίνει ότι εφαρμόζουν στη διδασκαλία τους τρόπους με τους οποίους βοηθούν τους μαθητές να αναγνωρίσουν την έννοια πολίτη. Έτσι λοιπόν, οι περισσότεροι (14/16), όπως έδειξαν τα αποτελέσματα, το επιτυγχάνουν μέσα από διάφορες συζητήσεις με τα παιδιά για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του κάθε ανθρώπου. Άλλοι πάλι (10/16) μέσα από τα ίδια τα μαθήματα του Αναλυτικού Προγράμματος όπως την Πολιτική Παιδεία και το Εργαστήριο Δεξιοτήτων που υπάρχει μια μεγαλύτερη θεματική ελευθερία. Από τη διαδικασία αυτή δεν παραλείπουν σχετικά πρότζεκτ που εφαρμόζουν όπως ανέφεραν οι μισοί εκπαιδευτικοί (8/16). Αρκετοί μάλιστα (9/16) προσπαθούν να καλλιεργήσουν την έννοια του Έλληνα πολίτη με την ανάγνωση και την ανάλυση κειμένων ή με έναν πιο παιγνιώδη τρόπο μέσα από διάφορα σχετικά με τον πολίτη παιχνίδια, κουίζ (5/16 εκπαιδευτικούς) αλλά και προσομοιώσεις ειδικές για τη συμμετοχή στα κοινά, απάντηση που έδωσαν 4 εκπαιδευτικοί. Η απάντηση για παράδειγμα του εκπαιδευτικού Ε αποδεικνύει παραπάνω τρόπους και τεχνικές:

«Μέσα από τις ευκαιρίες που μας δίνονται από γεγονότα της επικαιρότητας ή μαθήματα στο αναλυτικό πρόγραμμα προσπαθώ να τους καλλιεργήσω των έννοια του Έλληνα πολίτη! Είτε με κουίζ, είτε με παιχνίδι είτε με απλή συζήτηση γύρω από ζητήματα που αφορούν υποχρεώσεις και δικαιώματα των Ελλήνων πολιτών όπως για παράδειγμα οι εκλογές.»

Παρομοίως ο εκπαιδευτικός Π:

«Με δραστηριότητες που τους βοηθούν να αντιληφθούν τη σπουδαιότητα της έννοιας του ενεργού πολίτη, όπως για παράδειγμα με συμμετοχή σε προσομοιώσεις Δημοτικού Συμβουλίου, Εθνικού Κοινοβουλίου, επίσκεψη στη Βουλή των Ελλήνων, συμμετοχή στο πρόγραμμα της Βουλής των Εφήβων.»

Πίνακας Ν.10: Τρόποι καλλιέργειας της έννοιας του Έλληνα πολίτη

2. Τρόποι καλλιέργειας της έννοιας του Έλληνα πολίτη	
-συζήτηση για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις	14/16
-σχέδια πρότζεκτ	8/16
-σχολικό μάθημα 'Πολιτική παιδεία' και 'Εργαστήριο Δεξιοτήτων'	10/16
-ανάγνωση και ανάλυση κειμένων	9/16
-κουίζ και παιχνίδια	5/16
-προσομοιώσεις για τη συμμετοχή στα κοινά	4/16

Μικρές διαφοροποιήσεις είχαν οι απαντήσεις των συμμετεχόντων στην επόμενη ερώτηση, όπως γίνεται παρατηρήσιμο και από τον πίνακα Ν.11, που ήταν η καλλιέργεια της ιδέας του ενεργού δημοκράτη πολίτη. Όλοι εκτός από τον εκπαιδευτικό Η, απάντησαν πως προσπαθούν να καλλιεργήσουν τον ενεργό δημοκράτη πολίτη στους μαθητές τους μέσα από συζητήσεις μαζί τους αλλά για δικά τους προβλήματα και ανησυχίες, δουλεύοντας συλλογικά για την επίλυσή τους. Σε αντίθεση με τον εκπαιδευτικό Η που εφαρμόζει διαφορετικούς τρόπους με βάση την απάντησή του:

«Το σχολείο είναι μια μικρογραφία της δημοκρατικής κοινωνίας επομένως μέσα από τον τρόπο που πρέπει να του λειτουργούν οι μαθητές μέσα σε αυτό οι ενέργειες τους διέπονται από δημοκρατικά χαρακτηριστικά όπως για παράδειγμα η ψήφιση προέδρου του τμήματος.»

Τέτοιου είδους προσομοιώσεις ακούστηκαν και από άλλους εκπαιδευτικούς (8/16). Δεν λείπει η ενημέρωση σύμφωνα με 10 εκπαιδευτικούς που προσπαθούν να επιδιώκουν αναφορικά για τα δημοκρατικά ιδεώδη. Ο εκπαιδευτικός Γ απάντησε:

«Με πληροφόρηση για τα δημοκρατικά ιδεώδη, ενστερνισμό των αξιών της, διάγνωση των τρωτών της σημείων, πολιτισμική συνειδητοποίηση.»

Εννιά εκπαιδευτικοί ενισχύουν την προσπάθειά τους μέσα από την ανάγνωση κειμένων και 3 εκπαιδευτικοί εφαρμόζουν και πάλι πιο διαδραστικούς τρόπους όπως αναφέρθηκαν και στην προηγούμενη ερώτηση, δηλαδή debate και μελέτες περιπτώσεων με στόχο να παρακινήσουν τους μαθητές και να επιδιώξουν τη συμμετοχή όλων. Σε συνέχεια της απάντησής του ο εκπαιδευτικός Π:

«Με συμμετοχή σε δραστηριότητες που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη ερώτηση, καθώς επίσης και με διοργάνωση ή συμμετοχή σε επιμορφωτικές ημερίδες που αποσκοπούν στην ενημέρωση των μαθητών για την έννοια της δημοκρατίας και του ενεργού πολίτη.»

Όλοι οι εκπαιδευτικοί μίλησαν για σεβασμό όμως 5 από αυτούς θεωρούν ως τρόπο καλλιέργειας της ιδέας του δημοκράτη πολίτη μέσα από τον παραδειγματισμό των ίδιων. Δηλαδή οι μαθητές να παραδειγματίζονται από τους δασκάλους τους που δείχνουν σεβασμό όταν κάποιος μαθητής μιλάει και εκφράζει τις απόψεις/ ιδέες του. Πιο συγκεκριμένα ο εκπαιδευτικός Β αναφέρει:

«Τους προτρέπω να συζητούν για να λύνουν όλα τους τα προβλήματα και τους τονίζω ότι ο διάλογος ακόμα και αν δεν συμφωνούμε με τον συνομιλητή μας, μας βοηθάει στο να αναπτύξουμε τη σκέψη μας. Φροντίζω μέσα σε όλα αυτά να είμαι το παράδειγμά τους και να τους σέβομαι όταν αυτοί μιλούν, δημιουργούν, εκφράζονται.»

Πίνακας Ν.11: Καλλιέργεια ιδέας δημοκράτη πολίτη

<p>3. Καλλιέργεια ιδέας δημοκράτη πολίτη</p> <ul style="list-style-type: none"> -συζήτηση μεταξύ των μαθητών και επίλυση δικών τους προβλημάτων -σεβασμός απόψεων και ιδεών των μαθητών από τον εκπαιδευτικό για παραδειγματισμό -συνεχής συζητήσεις για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των παιδιών -ανάγνωση κειμένων -debate -μελέτες περιπτώσεων -πληροφόρηση για τα δημοκρατικά ιδεώδη -προσομοίωση εκλογών μέσα από 5 μελές και 15 μελές 	<p>12/16</p> <p>5/16</p> <p>15/16</p> <p>9/16</p> <p>3/16</p> <p>3/16</p> <p>10/16</p> <p>8/16</p>
--	--

Αξιοσημείωτο είναι ότι όλοι οι εκπαιδευτικοί θεωρούν άκρως σημαντικό και καθοριστικό για το μέλλον τους τα παιδιά να γνωρίζουν και να είναι εξοικειωμένα με τις έννοιες Έλληνας και Ευρωπαίος πολίτης γιατί τους επηρεάζει άμεσα. Μέσα σε όλους τους εκπαιδευτικούς 7 συμμετέχοντες θεωρούν πως με αυτόν τον τρόπο οι μαθητές αποκτούν ουσιαστική γνώση των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεών τους. Ειδικότερα ο εκπαιδευτικός Δ αναφέρει:

«Ναι! Είναι πάρα πολύ σημαντικό και καθοριστικό θα έλεγα με σιγουριά και το βλέπω και εγώ από τους δικούς μου μαθητές και παιδιά.»

Ακόμα ένα παράδειγμα του εκπαιδευτικού Ο:

«Εννοείται, γιατί με αυτές θα πορεύεται στο εξής ως μελλοντικός πολίτης»

Πίνακας Ν.12: Σημαντικότητα γνώσης εννοιών Έλληνας και Ευρωπαίος πολίτης από μικρή ηλικία

<p>4. Σημαντικότητα γνώσης εννοιών Έλληνας και Ευρωπαίος πολίτης από μικρή ηλικία</p> <ul style="list-style-type: none"> -άκρως σημαντικό και καθοριστικό -ουσιαστική γνώση των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων 	<p>16/16</p> <p>7/16</p>
---	--------------------------

Τα αποτελέσματα της επόμενης ερώτησης αφορούν τους τρόπους καλλιέργειας της έννοιας του Ευρωπαίου πολίτη. Σε αυτή την ερώτηση 12 εκπαιδευτικοί απάντησαν πως χρησιμοποιούν ως μέσο τη συζήτηση για να επιτύχουν τον σκοπό αυτό, συζητώντας με τους μαθητές τους για κοινές αξίες. Λίγοι παραπάνω από τους μισούς (9/16), προσπαθούν να το επιτύχουν μέσα από την ανάγνωση και την ανάλυση διαφόρων λογοτεχνικών κειμένων αλλά και με κάθε ευκαιρία που παρουσιάζεται μέσα στην τάξη να οικειοποιηθούν με το διαφορετικό. Βοηθούν εξίσου 5 εκπαιδευτικούς ιστορικά παραδείγματα και άρθρα, ενώ 6 εκπαιδευτικοί ‘εκμεταλλεύονται’ δημιουργικά και παραγωγικά το μάθημα της Πολιτικής Παιδείας. Προτάσεις όπως πρότζεκτ ισχυρίστηκαν ότι εφαρμόζουν 8 εκπαιδευτικοί και προσομοιώσεις 4 εκπαιδευτικοί. Ο εκπαιδευτικός Π μοιράστηκε τις εξής ιδέες:

«Με συμμετοχή σε ευρωπαϊκά προγράμματα, όπως "Σχολεία-Πρέσβεις του Ε.Κ.", προσομοιώσεις του Ε.Κ. , επίσκεψη στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στις Βρυξέλλες και στο Στρασβούργο, συμμετοχή στο παιχνίδι ρόλων στο Parlamentarium, συνάντηση και συζήτηση με ευρωβουλευτές, συμμετοχή σε προγράμματα eTwinning και Erasmus, συμμετοχή στο πρόγραμμα Euroscola.»

Πίνακας Ν.13: Καλλιέργεια έννοιας του Ευρωπαίου πολίτη

5. Καλλιέργεια έννοιας του Ευρωπαίου πολίτη	
-μέσα από το μάθημα της Πολιτικής Παιδείας	6/16
-Πρότζεκτ	8/16
-συζήτηση για κοινές αξίες	12/16
-οικειοποίηση με το διαφορετικό	9/16
-ιστορικά παραδείγματα	5/16
-προσομοιώσεις	4/16
-λογοτεχνικά κείμενα	9/16

Στη συνέχεια απαριθμήστηκαν από τους εκπαιδευτικούς οι δεξιότητες του Ευρωπαίου πολίτη με την κριτική σκέψη, την επικοινωνία και την συνεργασία να βρίσκουν σύμφωνους όλους τους εκπαιδευτικούς. Βασική κρίθηκε και η προσαρμοστικότητα του πολίτη από 12 εκπαιδευτικούς όπως και ο σεβασμός προς τους υπόλοιπους πολίτες, τον

διαφορετικό πολιτισμό, θρησκεία, παράδοση. Ως δεξιότητα του 21αι., 9 εκπαιδευτικοί θεώρησαν ότι οφείλουν οι πολίτες ως μέλη της Ε.Ε να υπερασπίζονται τα δικαιώματά τους. Οι εκπαιδευτικοί αναφέρθηκαν ωστόσο και στην δεξιότητα της εξέλιξης σε ταυτόχρονους ρυθμούς με τους υπόλοιπους πολίτες και κράτη μέλη. Στον τομέα της εξέλιξης, 3 εκπαιδευτικοί αναφέρθηκαν και στην τεχνολογική εξέλιξη και τις ψηφιακές δεξιότητες που είναι χρήσιμο εργαλείο για τον σημερινό πολίτη. Δεξιότητα θεωρήθηκε και η δύναμη της πληροφορίας και της ενημέρωσης απάντηση που τόνισαν 9 εκπαιδευτικοί. Ο συμμετέχοντας Λ είπε:

«Δεξιότητες όπως η γνωστή κριτική σκέψη, να μπορεί να επικοινωνεί, να συνεργάζεται, να προσαρμόζεται, να υπερασπίζεται τον εαυτό του και τη γνώμη του, να μάθει να ακούει και να κάνει πίσω όταν χρειάζεται, να είναι καλόκαρδος και όχι φιλοχρήματος και συμφεροντολόγος σε βαθμό που βλάπτει κάποιος συμπολίτη του, να μπορεί να χειρίζεται εύκολα την τεχνολογία, να είναι άμεσα πληροφορημένος για θέματα της επικαιρότητας αλλά και για ποικίλα άλλα ζητήματα που αφορούν τον ίδιο και το περιβάλλον το οποίο ζει.»

Από τις απαντήσεις δεν απουσίασαν η δημιουργικότητα και η ενσυναίσθηση απέναντι στις κοινωνικές συγκυρίες, στην πολυπολιτισμικότητα, στους άλλους πολίτες απάντηση που δόθηκε από 7 εκπαιδευτικούς. Ένας εκ των συμμετεχόντων (Α) ισχυρίστηκε πως η ικανότητα επίλυσης συγκρούσεων είναι και δεξιότητα, αξιολογήσιμη για τον Ευρωπαίο πολίτη. Πιο συγκεκριμένα τα λόγια του ήταν τα εξής:

«... ενσυναίσθηση και ευαισθησία, επίλυση συγκρούσεων γιατί μην ξεχνάμε ότι αυτό πρέπει να το μάθει από τον ίδιο του τον εαυτό σαν πολίτης της χώρας του και στη συνέχεια θα τον ακολουθεί και σαν πολίτη του κόσμου. Οφείλει να γνωρίζει πως να χαλιναγωγεί τις συμπεριφορές του και να είναι σε θέση να δίνει λύσεις στα προβλήματα που θα του προκύψουν αργότερα.»

Πίνακας Ν.14: Δεξιότητες Ευρωπαίου πολίτη του 21^{ου} αι.

6. Δεξιότητες Ευρωπαίου πολίτη 21 ^{ου} αι.	
-ταυτόχρονη εξέλιξη με τους υπόλοιπους πολίτες	5/16
-κριτική σκέψη	16/16
-επικοινωνία και συνεργασία	16/16
-προσαρμοστικότητα	12/16
-υπεράσπιση δικαιωμάτων του	9/16
-σεβασμός	12/16
-ψηφιακές δεξιότητες	3/16
-πληροφορημένος/ενημερωμένος	9/16
-δημιουργικότητα	7/16
-ενσυναίσθηση	7/16
-δεξιότητες επίλυσης συγκρούσεων	1/16

Πώς εμπλέκουν όμως οι εκπαιδευτικοί τις γνώσεις τους για την Ε.Ε και του ενεργού πολίτη στο μάθημά τους ή μήπως δεν το κάνουν. Αυτό είχε σκοπό να διερευνήσει η επόμενη ερώτηση, τα αποτελέσματα της οποίας φάνηκαν να τείνουν προς την ‘εκμετάλλευση’ κάθε ευκαιρίας μέσα από διάφορες ενότητες μαθημάτων όπου ο εκπαιδευτικός μπορεί να πάρει αφορμή και να κάνει αναφορές για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μαθητών και των ανθρώπων γενικότερα (απάντηση που δόθηκε από 11 εκπαιδευτικούς). Για παράδειγμα ο εκπαιδευτικός Ο απάντησε:

«Κυρίως λόγω της Χώρας που διαμένουμε επικεντρώνομαι σε υποχρεώσεις και δικαιώματα του Έλληνα πολίτη σε κάθε ευκαιρία όπως για παράδειγμα σε μια ενότητα της γλώσσας σχετική με την υγεία που είναι ένα δικαίωμα του Έλληνα πολίτη η περίθαλψη.»

Μερικοί από αυτούς πέρα από τέτοιου είδους αφορμίσεις κάνουν χρήση και ανάλυση κειμένων και απόψεων πνευματικών εκφραστών και έργων τέχνης (9/16 εκπαιδευτικούς). Ο συνεντευξιαζόμενος Γ ανέφερε:

«Με παράλληλους τρόπους. Κυρίως μετοχή σε κείμενα, έργα τέχνης, πνευματικούς εκφραστές κ.α.»

Πίνακας Ν.15: Τρόποι εμπλοκής γνώσης του εκπαιδευτικού στο μάθημα για την Ε.Ε και του ενεργού πολίτη

<p>7. Τρόποι εμπλοκής γνώσης του εκπαιδευτικού στο μάθημα για την Ε.Ε και του ενεργού πολίτη</p> <p>-κείμενα, έργα τέχνης, πνευματικούς εκφραστές</p> <p>-μέσα από κάθε ενότητα μαθήματος που μπορεί να 'εκμεταλλευτεί' ο εκπαιδευτικός για να το συνδυάσει με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του ανθρώπου</p>	<p>9/16</p> <p>11/16</p>
---	--------------------------

Στο πλαίσιο αυτό ρωτήθηκαν αν χρησιμοποιούν βιβλία ή κάποια άλλα εργαλεία Ε.Ε που έχουν χρησιμοποιηθεί για τη διδασκαλία της δημοκρατίας στην τάξη τους. Δεν υπήρξαν ιδιαίτερες θετικές απαντήσεις με 6 εκπαιδευτικούς να απαντούν κατευθείαν «όχι είναι η αλήθεια», και όσοι χρησιμοποιούν κάποιο μέσο αυτό θα είναι όπως ανέφεραν 6 εκπαιδευτικοί το βιβλίο της Πολιτικής Παιδείας, κείμενα και ποιήματα από 9 εκπαιδευτικούς και άρθρα ευρωπαϊκών πολιτικών και επιστημόνων από 2 εκπαιδευτικούς. Ξανά ο εκπαιδευτικός Γ απαντά:

«Όχι κάποιο βιβλίο συγκεκριμένο, αλλά πολλά άρθρα ευρωπαϊκών πολιτικών και επιστημόνων.»

Πίνακας Ν.16: Βιβλία/ εργαλεία Ε.Ε που έχουν χρησιμοποιηθεί για τη διδασκαλία της δημοκρατίας στο σχολείο

<p>8. Βιβλία/ εργαλεία Ε.Ε που έχουν χρησιμοποιηθεί για τη διδασκαλία της δημοκρατίας στο σχολείο</p> <p>-όχι</p> <p>-Πολιτική Παιδεία</p> <p>-κείμενα/ποιήματα</p> <p>-άρθρα ευρωπαϊκών πολιτικών και επιστημόνων</p>	<p>6/16</p> <p>6/16</p> <p>9/16</p> <p>2/16</p>
--	---

4^{ος} θεματικός άξονας: Συμμετοχή σε προγράμματα Erasmus

Ακολουθούν οι ερωτήσεις του 4^{ου} θεματικού άξονα ο οποίος αφορά περισσότερο αυτούς που έχουν συμμετάσχει σε προγράμματα Erasmus. Για αρχή ρωτήθηκαν όλοι οι εκπαιδευτικοί είτε έχουν συμμετάσχει ποτέ είτε όχι, ποια είναι η άποψη τους για τέτοιου είδους προγράμματα. Θετικές πολύ ήταν οι απαντήσεις όλων με τη μεγαλύτερη συμφωνία μεταξύ των απόψεών τους. Ομόφωνα θεωρούν όλοι ότι είναι αναμφίβολα χρήσιμα προγράμματα για τους μαθητές καθώς τα οφέλη που κερδίζουν είναι πολλά. Έχουν την δυνατότητα επαφής με άλλες χώρες και πολιτισμούς, τη γνωριμία με μαθητές άλλων χωρών και τη συνεργασία με αυτούς αλλά και την αναγνώριση διαφορετικών εκπαιδευτικών συστημάτων. Εμπειρία ζωής το χαρακτήρισαν 11 εκπαιδευτικοί και 8 ισχυρίστηκαν ότι με αυτό τον τρόπο διευρύνουν την παγκόσμια γνώση. Ο εκπαιδευτικός Π συμπεριλαμβάνει και άλλα στοιχεία στην απάντησή του όπως:

«Εξαιρετικά χρήσιμα, καθώς ενισχύουν τη συνεργασία ανάμεσα σε εταίρους της Ε.Ε., υποστηρίζουν την κινητικότητα εκπαιδευτικών και εκπαιδευομένων, προωθούν την έρευνα, την καινοτομία και την τεχνογνωσία και παρέχουν δυνατότητες για μάθηση και βελτίωση των δεξιοτήτων με σπουδές, κατάρτιση, άσκηση, διδασκαλία, επαγγελματική εξέλιξη, εθελοντισμό. Εν κατακλείδι, καθιστούν την Ευρώπη βασικό προορισμό για μαθητές, φοιτητές, εκπαιδευτικούς και νέους από όλο τον κόσμο.»

Ο εκπαιδευτικός Θ ανέφερε:

«Είναι μια ευκαιρία να γνωρίσεις ένα νέο ακαδημαϊκό κόσμο, τον τρόπο λειτουργίας του και κατ'επέκταση να γνωρίσεις μια νέα κουλτούρα της χώρας και πόλης που έχεις επισκεφθεί και να γνωρίσεις και άλλους πολιτισμούς από άλλα παιδιά που θα έχουν έρθει από τις χώρες τους για Erasmus.»

Πίνακας Ν.17: Οπτική συμμετεχόντων και μη

<u>4^{ος} ΘΕΜΑΤΙΚΟΣ ΑΞΙΟΝΑΣ: ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ERASMUS</u>	
1. Οπτική συμμετεχόντων και μη	
-χρήσιμα προγράμματα για τους μαθητές	16/16
-γνωριμία με μαθητές άλλων χωρών	16/16
-γνωριμία με άλλα εκπαιδευτικά συστήματα	16/16
-συνεργασία	16/16
-επαφή με διαφορετικούς πολιτισμούς	16/16
-εμπειρία ζωής	11/16
-διεύρυνση παγκόσμιας γνώσης	8/16

Από τους 16 εκπαιδευτικούς μόνο οι 5 έχουν συμμετάσχει σε προγράμματα Erasmus και οι εμπειρίες τους από τις απαντήσεις τους φάνηκε να είναι μόνο θετικές. Όλοι χαρακτήρισαν την εμπειρία πολύτιμη και την αποκάλεσαν ως ευκαιρία για εθνολογική ώσμωση. Ενδεικτικά ο εκπαιδευτικός Γ απάντησε:

«Μια φορά συμμετείχα. Πολύτιμη εμπειρία. Πολυδύναμα βιώματα. Ωσμωση εθνολογική.»

Πίνακας Ν.18: Εμπειρία συμμετεχόντων

2. Εμπειρία συμμετεχόντων	
-Πολύτιμη εμπειρία	5/16
-ώσμωση εθνολογική	5/16

Οι 5 αυτοί εκπαιδευτικοί στη συνέχεια ρωτήθηκαν ποια είναι τα αποτελέσματα των προγραμμάτων αυτών στους ίδιους τους αλλά και στους μαθητές. Όλοι απάντησαν ότι επιτυγχάνεται η διεύρυνση των πνευματικών οριζόντων τους , οι 3 μίλησαν για πολιτισμική οικειοποίηση, και 2 για ικανότητα διάκρισης εθνολογικών στοιχείων.

Ο εκπαιδευτικός Κ αναφέρει:

«Ικανότητα διάκρισης των εθνολογικών στοιχείων, αλλά αναγνώριση της αξίας της σύνθεσής τους. Επίσης διεύρυνση πνευματικών οριζόντων και πολιτισμική οικειοποίηση. Αυτά φυσικά ισχύουν τόσο για τους μαθητές όσο και για τον ίδιο τον εαυτό μου.»

Πίνακας Ν.19: Αποτελέσματα για τον εκπαιδευτικό και τους μαθητές

3. Αποτελέσματα για τον εκπαιδευτικό και τους μαθητές	
-διεύρυνση πνευματικών οριζόντων	5/5
-πολιτισμική οικειοποίηση	3/5
-ικανότητα διάκρισης εθνολογικών στοιχείων	2/5

Έπειτα ζητήθηκε από τους εκπαιδευτικούς να εκφράσουν την άποψη τους αναφορικά με την αξία των συνηθειών των ανθρώπων ανεξαρτήτως χώρας προέλευσης και διαβίωσης. Είναι ισάξιες οι συνήθειες τους; 14 στους 16 εκπαιδευτικούς απάντησαν πως φυσικά και είναι ίδιες οι αξίες των ανθρώπων καθώς δεν καθορίζονται από τον τόπο προέλευσής τους, ούτε από τη γλώσσα τους, ούτε από την εμφάνισή τους και 2 εκπαιδευτικοί έθεσαν την προϋπόθεση να μην βλάπτουν κάποιον άλλον. Χαρακτηριστικά κάποιες απαντήσεις εκπαιδευτικών:

Εκπαιδευτικός Λ:

«Απόλυτα ίδια η αξία τους! Ανάγκη να μετέχουμε σε ετερόκλητα εθνολογικά περιβάλλοντα, διότι έτσι ωριμάζουμε κοινωνικά και πολιτισμικά.»

Εκπαιδευτικός Β:

«Φυσικά! Εξαιρούνται όμως μόνο όσες αντιβαίνουν τα ανθρώπινα δικαιώματα.»

Πίνακας Ν.20: Αξία συνηθειών ανεξαρτήτως της χώρας προέλευσης

4. Αξία συνηθειών ανθρώπων ανεξαρτήτως της χώρας προέλευσης	
-ναι, εξαιρούνται όσες αντιβαίνουν τα ανθρώπινα δικαιώματα	2/16
-απόλυτα ίδια η αξία τους	14/16

Η συνέντευξη κλείνει με την τελευταία ερώτηση που οι συνεντευξιαζόμενοι δίνουν την δική τους οπτική στα θετικά χαρακτηριστικά των προγραμμάτων Erasmus. Παρατηρώντας και τον πίνακα Ν.21, όλοι οι εκπαιδευτικοί επικαλούνται την ευκαιρία και τη δυνατότητα ανάπτυξης σχέσεων με άτομα διαφορετικών χωρών, να έρθουν σε επαφή με νέα ήθη και έθιμα, παραδόσεις και κουλτούρες. Να γνωρίσουν νέα εκπαιδευτικά συστήματα και να αναπτύξουν θετική στάση σε αυτό που ονομάζουν ‘διαφορετικό’ και όπως ανέφεραν και 14 από τους εκπαιδευτικούς το άτομα αναπτύσσει την πολιτισμική διαλλακτικότητα. Μέσα από τα προγράμματα καλλιεργείται η οικουμενική συνείδηση βάσει 9 εκπαιδευτικών. Μερικοί (6/16) μίλησαν για κοινωνική ωριμότητα και κάποιοι άλλοι (3/16) για νοητική ευρύτητα των συμμετεχόντων. Χαρακτηριστικά ο εκπαιδευτικός Ε αναφέρει:

«Είναι μια διεθνής εμπειρία, ζεις σε άλλη χώρα, αναπτύσσεις φιλίες, κατανοείς καλύτερα τον κόσμο, δυνατότητα σπουδών σε μια άλλη χώρα, θετική στάση απέναντι στη διαπολιτισμικότητα.»

Πίνακας Ν.21: Θετικά αποτελέσματα συμμετοχής στα προγράμματα Erasmus

<i>5. Θετικά συμμετοχής στα προγράμματα Erasmus</i>	
-ανάπτυξη σχέσεων με άτομα διαφορετικών χωρών	16/16
-επαφή με διαφορετικά ήθη/ έθιμα/ νοοτροπία/ πολιτισμό	16/16
-γνωριμία με άλλα εκπαιδευτικά συστήματα	16/16
-νοητική ευρύτητα	3/16
-κοινωνική ωριμότητα	6/16
-πολιτισμική διαλλακτικότητα	14/16
-οικουμενική συνείδηση	9/16
-θετική στάση στην διαπολιτισμικότητα	16/16

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Οι πεποιθήσεις των εκπαιδευτικών και οι στάσεις που υιοθετούν σε κάθε τομέα μπορεί να επηρεάσει το παιδί σε μικρή ηλικία καθώς ο δάσκαλός του αποτελεί αυθεντία και παράδειγμα προς μίμηση. Έτσι ανάλογα με το υλικό διδασκαλίας του, τις αφορμές για συζήτηση που μπορεί να ‘εκμεταλλευτεί’, την ιδέες για παιχνίδια και περαιτέρω ανάλυση θεμάτων οδηγούν και στις ανάλογες μαθησιακές γνώσεις των παιδιών που στο άμεσο μέλλον θα αποτελέσουν κλειδί εξέλιξης και ανάπτυξης. Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση των απόψεων των εκπαιδευτικών σχετικά με τον Ευρωπαϊό πολίτη και της δεξιότητές του τον 21 αιώνα. Σύμφωνα με τις συνεντεύξεις προκρίνονται 4 θεματικοί άξονες με τις αντίστοιχες ερωτήσεις ο καθένας στις οποίες οι εκπαιδευτικοί απαντούν βάσει την οπτική τους και μόνο.

Ο πρώτος άξονας ασχολείται με τον προσδιορισμό του Έλληνα πολίτη ως προς την ιδιότητά του, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του. Συνεχίζουμε με τον δεύτερο άξονα στον οποίο έγινε μια περιγραφή του Ευρωπαϊού πολίτη και πιο συγκεκριμένα οι εκπαιδευτικοί απάντησαν σε ερωτήσεις σχετικές με την ιδιότητα, τα δικαιώματα και υποχρεώσεις του Ευρωπαϊού πολίτη, τον προσδιορισμό της ευρωπαϊκής ταυτότητας καθώς και τα οφέλη του να έχει κάποιος την ιδιότητα του Ευρωπαϊού πολίτη. Στον τρίτο θεματικό άξονα οι εκπαιδευτικοί εξέφρασαν δικές τους διδακτικές ενέργειες για την ανάπτυξη και καλλιέργεια δεξιοτήτων στους μαθητές τους ως Έλληνες πολίτες αλλά και ως Ευρωπαίοι, ενώ στον τέταρτο θεματικό άξονα μοιράστηκαν κάποιοι από αυτούς προσωπικά βιώματα από την συμμετοχή τους σε ευρωπαϊκά προγράμματα όπως τα Erasmus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

7.1 Συμπεράσματα ως προς τις απόψεις των εκπαιδευτικών

Σύμφωνα με τις έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί ως τώρα αλλά και την έρευνα τις παρούσας εργασίας συμπεραίνεται ότι το σχολείο είναι ο χώρος που τα παιδιά μαθαίνουν, εξελίσσουν τις γνώσεις τους, διαχειρίζονται προβλήματα, συνυπάρχουν, μαθαίνουν να μοιράζονται. Ο χώρος όπου ο δάσκαλός τους αποτελεί για τους μαθητές πρότυπο και αυθεντία. Πόσο μάλλον όταν πρόκειται για πιο πολυσύνθετα θέματα και έννοιες όπως είναι ο πολίτης. Αρχικά σε εθνικό επίπεδο και μετέπειτα σε ευρωπαϊκό. Έννοιες σημαντικές για την προσωπικότητά τους και ειδικότερα στο μέλλον για την εξέλιξή και ανέλιξή τους στην κοινωνία. Η άποψη αυτή βρίσκει σύμφωνο τον Bruner ο οποίος στη θεωρία του υποστηρίζει ότι τα παιδιά μπορούν να διδαχθούν οτιδήποτε σε οποιαδήποτε ηλικία εφόσον προηγηθεί η κατάλληλη οργάνωση και μεθόδευση μαθήματος. Προχωρώντας πιο στοχευμένα στα συμπεράσματα των συνεντεύξεων των εκπαιδευτικών, διαφαίνεται ότι οι απαντήσεις τους σε όλες τις ερωτήσεις δεν είχαν μεγάλες αποκλίσεις μεταξύ τους. Παράγοντες όπως το φύλο, η ηλικία, το μέρος που βρίσκεται το σχολείο που διδάσκουν, η εκπαιδευτική κατάρτιση των εκπαιδευτικών δεν φάνηκε να επηρεάζει αρνητικά και διαφοροποιητικά τις απαντήσεις τους κάτι που έρχεται σε αντίθεση με την έρευνα της Τσιούγκου (2016) στην οποία υπήρξαν διαφορές στις απαντήσεις των εκπαιδευτικών σε σχέση με το φύλο όσον αφορά τις γνώσεις τους σχετικά με την ιδιότητα του πολίτη και τα χαρακτηριστικά του. Το δείγμα των εκπαιδευτικών της έρευνας αυτής στην πλειοψηφία θεωρεί πως η ιδιότητα του Έλληνα πολίτη είναι η εκπλήρωση τόσο των υποχρεώσεών του όσο και η προστασία των δικαιωμάτων του. Ομόφωνα συμπεριλαμβάνουν τη συμμετοχή του στα κοινά και την ελευθερία του να εκφράζεται ελεύθερα όποτε το επιθυμεί. Μιλώντας στην επόμενη ερώτηση για τα δικαιώματα του Έλληνα πολίτη οι απαντήσεις των εκπαιδευτικών ήταν εξίσου πανομοιότητες και οι περισσότερες ίδιες. Πιο συγκεκριμένα ως δικαιώματα ανέφεραν το δικαίωμα στην εκλογική διαδικασία, την εκπαίδευση, τη συμμετοχή στα κοινά, το δικαίωμα της εργασίας, του ελεύθερου λόγου, την ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους αλλά και το δικαίωμα που έχουν σε μια σωστή και άμεση περίθαλψη. Πέρα από τα δικαιώματα οι δάσκαλοι κλήθηκαν να αναφερθούν και στις υποχρεώσεις του Έλληνα πολίτη, ερώτηση στην οποία επίσης συμφώνησαν σε αρκετά όπως η συμμετοχή τους στις εκλογές, η υπακοή και η τήρηση των νόμων, η ενεργή

παρουσία τους και δράση στην κοινωνία. Κάποιοι από αυτούς αναφέρθηκαν στην υποχρέωση που «ακούει» στον όρο σεβασμός, στο στρατό για τους άντρες αλλά και στους φόρους που έχουν να πληρώνουν ως πολίτες του κράτους. Απόψεις θα λέγαμε που σε αντίστοιχες ερωτήσεις οι περισσότεροι από εμάς θα απαντούσαμε σχεδόν τα ίδια. Αυτό επιβεβαιώνεται και από παρόμοια έρευνα εκπαιδευτικών από την Τσιούγκου (2016) όπου και εκείνοι συνδυάζουν την έννοια του πολίτη με την ενεργή συμμετοχή του στη λήψη αποφάσεων, που διακατέχεται από αξίες όπως ο σεβασμός, αποδέχεται τη διαφορετικότητα, είναι πληροφορημένος, σκέφτεται κριτικά, είναι υπεύθυνος και νομοταγής. Όπως ακόμα και στην ερευνητική προσπάθεια της Κεφαλληνού (2018) όπου οι εκπαιδευτικοί με μια πιο εθνοκεντρική ματιά εστίασαν στην έννοια της ιδιότητας του πολίτη και πιο συγκεκριμένα στις υποχρεώσεις και τα δικαιώματά του, ενώ άλλοι υπογραμμίζουν τη σημαντικότητα της ενεργητικότητας του πολίτη μέσα στην κοινωνία, τη συμπεριφορά τους στο σύνολο, στην εργασία. Με άλλα λόγια αναφέρονται σε έναν ενεργό πολίτη που έχει τη θέληση να δράσει. Στο σημείο αυτό όμως η έρευνα της Κεφαλληνού (2018) έρχεται σε αντίθεση με την παρούσα έρευνα καθώς αναφέρεται χαρακτηριστικά πως οι εκπαιδευτικοί δεν συνδέουν καθαρά την ιδιότητα του πολίτη με την εκλογική διαδικασία και την ψήφο. Ενώ οι εκπαιδευτικοί της παρούσας έρευνας θεωρούν τη διαδικασία του εκλέγειν-εκλέγεσθαι άκρως σημαντική και χαρακτηριστική στην ιδιότητα, στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που έχει ο πολίτης της κάθε χώρας. Ακολούθησαν ερωτήσεις για τους εκπαιδευτικούς σχετικά με τον Ευρωπαϊό πολίτη και την ιδιότητά του στην οποία δεν υπήρχε μεγάλη ποικιλία απαντήσεων όμως αρκετοί από αυτούς απάντησαν ότι έχει ισάξια δικαιώματα και υποχρεώσεις καθώς συμπλήρωσαν και την παράμετρο της συνύπαρξης με άλλους ανθρώπους διαφορετικής εθνικής προέλευσης. Λιγότεροι έκαναν λόγο για την ταυτόχρονη εξέλιξη των λαών λόγω μεγαλύτερης αλληλεπίδρασης με διαφορετικούς λαούς, απόψεις, στάσεις και ιδέες και ελάχιστοι τόνισαν την πολιτική ευρυθμία που επιτυγχάνεται στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αναφορικά με τα δικαιώματα που ήταν η αμέσως επόμενη ερώτηση ακούστηκαν ποικίλες προτάσεις από τους εκπαιδευτικούς με αρκετές παρόμοιες απαντήσεις. Πιο σημαντικό δικαίωμα όπως συμπεραίνεται από τα αποτελέσματα με συνολική συμφωνία είναι η συμμετοχή του ατόμου στα κοινά και σε όλες τις περιστάσεις. Πολύ σημαντικό θεωρήθηκε το δικαίωμα της ελεύθερης μετακίνησης, πρόσβασης, διαμονής και εργασίας των πολιτών στα κράτη μέλη της Ε.Ε. Στο πλαίσιο της Ε.Ε τονίστηκε από αρκετούς ότι στους πολίτες παρέχεται η ανάλογη με τους γηγενείς ασφάλεια κάτι που ενισχύει την

εμπιστοσύνη όλων των πολιτών. Σε αυτό το σημείο να σημειωθεί ότι εκτός από την ασφάλεια που είναι η ίδια ανεξαρτήτως προέλευσης, το ίδιο ισχύει και για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των πολιτών των κρατών μελών σύμφωνα με ισχυρισμούς κάποιων εκπαιδευτικών. Άλλοι, αναφέρθηκαν στις σπουδές ως δικαίωμα του κάθε πολίτη σε άλλη χώρα εντός της Ε.Ε. που θα επιλέξει ο ίδιος χωρίς περιορισμούς. Περιορισμοί που δεν υπάρχουν ούτε και στην ελευθερία του λόγου του δείχνοντας πάντα και τον ανάλογο σεβασμό. Συνεχίζοντας με τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών σε επόμενη ερώτηση, σχετικά με τις υποχρεώσεις του Ευρωπαϊού πολίτη, ομόφωνα απαντούν πως προέχει ο σεβασμός είτε αυτός αφορά τον πολιτισμό, είτε την παράδοση και την ιστορία, είτε και την ίδια τη γλώσσα και τις ηθικές αξίες. Οι πολίτες ως μέλη της Ε.Ε έχουν την υποχρέωση να εφαρμόζουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους και να συμμετέχουν ενεργά στα κοινά και να είναι νομοταγείς. Το τρίπτυχο του Ευρωπαϊού πολίτη θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν οι τρεις αυτές ερωτήσεις καθώς και στην έρευνα της Καπλάνη (2014) ο ευρωπαίος πολίτης έχει 3 διαστάσεις. Αυτή της ιδιότητας του πολίτη, των ανθρωπίνων θεμελιωδών δικαιωμάτων και τη συμμετοχή του πολίτη σε τοπικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Τρεις άξονες που συγκεντρώνουν όλα όσα αναφέρθηκαν στα αποτελέσματα των απαντήσεων των εκπαιδευτικών της παρούσας έρευνας. Μετέπειτα, ζητήθηκε η οπτική των εκπαιδευτικών σχετικά με την ευρωπαϊκή ταυτότητα σε σχέση όμως με την εθνική και σύμφωνα με τα αποτελέσματα διαφαίνεται πως οι απόψεις τους διαφέρουν. Υπάρχουν κάποιοι που θεωρούν πως είναι αλληλένδετες και ισάξιες και κάποιοι άλλοι, λιγότεροι σε αριθμό, που τις χαρακτηρίζουν διαφορετικές με την εθνική ταυτότητα να υπερισχύει. Σύμφωνα όμως με αυτούς που τις θεωρούν ισάξιες δίνουν έμφαση στις επαγγελματικές ευκαιρίες που προσφέρονται στους πολίτες και στην ενίσχυση του αισθήματος του «εμείς». Αργότερα, αυτό που προβλημάτισε θετικά τους εκπαιδευτικούς ήταν τα οφέλη των μελών της Ε.Ε. Όλοι οι εκπαιδευτικοί εξέφρασαν με σιγουριά τις απαντήσεις τους και ήταν πολύ ομιλητικοί καθώς παρατέθηκαν αρκετές απαντήσεις και διαφορετικές. Κάποια από τα σημαντικότερα οφέλη που φάνηκε να υποστηρίζουν οι εκπαιδευτικοί ήταν η ελεύθερη μετακίνηση και διαμονή των πολιτών σε οποιαδήποτε χώρα από τα κράτη μέλη της Ε.Ε επιθυμούν. Δεν έλλειψε από τις κοινές τους απαντήσεις η συμμετοχή στα κοινά και η ισοτιμία όσον αφορά τα δικαιώματα, τις υποχρεώσεις και την προστασία των πολιτών. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι πολίτες ως μέλη της Ε.Ε. έχουν την ευκαιρία επαγγελματικής αναζήτησης και σε άλλες χώρες πέρα από αυτή που διαμένουν, με αποτέλεσμα να

αυξάνονται οι επιλογές του και οι πιθανότητες εύρεσης καλύτερης εργασίας. Ενδιαφέρον σημείο της έρευνας αυτής αποτελούν οι ερωτήσεις του τρίτου άξονα που οι εκπαιδευτικοί έπρεπε να απαντήσουν σε ερωτήσεις σχετικές με την καλλιέργεια των δεξιοτήτων των πολιτών τον 21ο αιώνα κατά τη διάρκεια των μαθημάτων τους κάτι που απασχολεί θα μπορούσαμε να πούμε, ιδιαίτερα τη σύγχρονη εποχή. Ενδιαφέρον, γιατί οι απαντήσεις των εκπαιδευτικών δεν φάνηκε στην πλειοψηφία να επηρεάζονται ούτε από το φύλο αλλά ούτε και από την ηλικία καθώς στο συγκεκριμένο τομέα οι νέες γενιές θεωρούνται πιο καινοτόμες και ενεργές λόγω νέων γνώσεων, εκπαίδευσης και πρακτικών. Αρχίζοντας με τις δεξιότητες του Έλληνα και του Ευρωπαίου πολίτη, δεν παρατηρήθηκαν πολλές διαφοροποιήσεις. Οι εκπαιδευτικοί δηλαδή απάντησαν σχεδόν τα ίδια με κάποιες προσθέσεις στον Ευρωπαίο πολίτη. Οι κοινές απαντήσεις αφορούσαν την εξέλιξη του ατόμου, την επικοινωνία και τη συνεργατικότητα, την υπακοή και την τήρηση των νόμων, την ανάπτυξη πολυπολιτισμικής συνείδησης. Αναφέρθηκαν ακόμα η κριτική σκέψη, η ευελιξία και η προσαρμοστικότητα, ο ψηφιακός γραμματισμός και οι κοινωνικές δεξιότητες. Δεξιότητες που αναφέρονται χαρακτηριστικά και στην έρευνα της Φιλιππάκη (2012), όπου ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στις δεξιότητες σχετικά με την επικοινωνία, τις διαπροσωπικές σχέσεις και τη διαχείριση των προβλημάτων. Απάντηση που ακούστηκε και από έναν εκπαιδευτικό και στην παρούσα έρευνα. Μάλιστα το χαρακτήρισε ως προσόν ο σύγχρονος πολίτης να μπορεί να διαχειρίζεται τις συγκρούσεις και να οδηγείται ειρηνικά στην επίλυσή τους. Στο πλαίσιο των δεξιοτήτων, οι απόψεις των εκπαιδευτικών βρίσκουν σύμφωνη και την σχετική έρευνα της Κεφαλληνού (2018), όπου η ενεργός συμμετοχή του πολίτη στην κοινωνία και σε όλες τις πτυχές της καθημερινότητάς του σε συνδυασμό με τη θέλησή του για δράση προκύπτουν και αναπτύσσονται δεξιότητες όπως η συνεργασία, ο διάλογος, η κριτική σκέψη. Όπως ανέφεραν οι εκπαιδευτικοί θεωρούν άκρως σημαντικό και καθοριστικό τα παιδιά από μικρή ηλικία να γνωρίζουν τις έννοιες του Έλληνα και Ευρωπαίου πολίτη καθώς αποκτούν μια πιο ουσιαστική γνώση των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεών τους. Για τον λόγο αυτό προσπαθούν στη διδασκαλία των μαθημάτων τους να ενσωματώνουν διάφορες πρακτικές για να ενισχύουν τις έννοιες αυτές. Είτε πρόκειται για την ιδέα της καλλιέργειας του ενεργού δημοκράτη Έλληνα πολίτη, είτε για την καλλιέργεια του Ευρωπαίου πολλοί από τους εκπαιδευτικούς χρησιμοποιούν ως εργαλείο την συζήτηση με τους μαθητές για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους. Χρησιμοποιούν ωστόσο και τα αντίστοιχα μαθήματα του αναλυτικού προγράμματος όπως για παράδειγμα το μάθημα της

Πολιτικής Παιδείας αλλά και τα Εργαστήρια Δεξιοτήτων τα οποία τους δίνουν μια μεγαλύτερη ελευθερία ως προς τα θέματα και τον τρόπο που θα διεξάγουν το μάθημα οι εκπαιδευτικοί. Πολλοί εκπαιδευτικοί επίσης ανέφεραν ότι προσπαθούν να καλλιεργήσουν τις έννοιες αυτές μέσα από την ανάγνωση και ανάλυση ειδικών κειμένων αλλά και πιο παιγνιώδη τρόπους όπως για παράδειγμα διάφορες προσομοιώσεις για τη συμμετοχή στα κοινά, όπως οι εκλογές μέσα στο χώρο του σχολείου για την ανάδειξη 5μελές και 15 μελές, μιας που το σχολείο αποτελεί μια μικρογραφία της κοινωνίας. Έτσι με αυτόν τον τρόπο οι μαθητές σιγά σιγά θα εξοικειώνονται και θα γνωρίζουν πιο ουσιαστικά τι εστί πολίτης, δικαιώματα και υποχρεώσεις. Τα σχέδια πρότζεκτ αναφέρθηκαν εξίσου, όπως και οι μελέτες περιπτώσεων. Οι πρακτικές αυτές φαίνεται να συγκλίνουν με τις πρακτικές και άλλων εκπαιδευτικών όπως αναφέρεται στην έρευνα της Κεφαληννού (2018). Πιο συγκεκριμένα αναφέρει ότι την εμπλοκή των μαθητών και την εξοικειώσή τους με τους όρους του πολίτη σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο οι εκπαιδευτικοί προσπαθούν να την εξασφαλίσουν μέσα από συζητήσεις προκειμένου οι μαθητές να αποκτήσουν εκφραστικό θάρρος, μέσα από τη συνεργασία μεταξύ τους, διάφορα παιχνίδια, δραματοποιήσεις και προσομοιώσεις. Στο ίδιο μοτίβο, αντίστοιχες πρακτικές παρατίθενται και στην έρευνα της Τσιούγκου (2016), λέγοντας πως οι εκπαιδευτικοί προσπαθούν να εντάξουν στα μαθήματά τους πράξεις που καλλιεργούν στους μαθητές την ιδιότητα του πολίτη όπως η συζήτηση, η εφαρμογή και τήρηση των κανόνων της τάξης αλλά και ανάλυση συνεπειών σε περίπτωση μη τήρησής τους. Σε όλες αυτές τις έρευνες είτε την παρούσα, είτε και όσες αναφέρθηκαν μόνο στην έρευνα της Κεφαληννού (2018), αναφέρθηκαν κάποιες απόψεις για τις οποίες κανείς άλλος εκπαιδευτικός δεν έκανε λόγο. Η αναφορά αυτή γίνεται για το γεγονός πως κάποιοι εκπαιδευτικοί εξέφρασαν μια αλήθεια που πολλοί δεν παραδέχονται ή δεν έχουν οδηγηθεί σε αυτήν ακόμα. Χαρακτηριστικά, λοιπόν, ισχυρίστηκαν πάνω στο θέμα για τις πρακτικές που εφαρμόζουν ότι δεν λαμβάνουν οι ίδιοι τους λεπτομερή εκπαίδευση με αποτέλεσμα τα παιδιά να μην μαθαίνουν με επάρκεια την ευρωπαϊκή πραγματικότητα. Σημείο που ίσως θα έπρεπε να απασχολεί περισσότερους εκπαιδευτικούς ειδικότερα μεγαλύτερης γενιάς, προκειμένου να κινητοποιηθούν, να επιμορφωθούν και να είναι πιο ενημερωμένοι καθώς πρόκειται να μεταλαμπαδεύσουν πληροφορίες και γνώσεις καθοριστικές για το μέλλον των μαθητών. Συνεχίζουμε με την παρούσα έρευνα και τα συμπεράσματα των ερωτήσεων του τέταρτου και τελευταίου θεματικού άξονα στον οποίο συμμετείχαν μερικοί από τους εκπαιδευτικούς

καθώς οι περισσότερες ερωτήσεις αφορούσαν όσους έχουν συμμετάσχει στα ευρωπαϊκά προγράμματα Erasmus. Οι εμπειρίες τους άφησαν ανεξίτηλες μόνο θετικές εντυπώσεις και αποτελέσματα καθώς όλοι οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί που έχουν προσωπικά βιώματα χαρακτήρισαν τη συμμετοχή τους ως πολύτιμη εμπειρία που καλλιεργεί την εθνολογική ώσμωση όπως πολύ χαρακτηριστικά ανέφεραν. Μια εμπειρία που έχει ως αποτέλεσμα τη διεύρυνση των πνευματικών οριζόντων και την πολιτισμική οικειοποίηση. Ταυτόχρονα συμπεραίνουμε ότι τα θετικά αποτελέσματα είναι ποικίλα όπως η ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ ανθρώπων διαφορετικών πολιτισμών, με διαφορετική γλώσσα, θρησκεία, συνήθειες, κουλτούρα. Καλλιεργείται επομένως η πολιτισμική διαλλακτικότητα και ενισχύεται η οικουμενική συνείδηση. Συμπερασματικά, χαρακτηρίζονται ως χρήσιμα προγράμματα για τους μαθητές καθώς τα οφέλη που αποκτούν είναι πολυσήμαντα. Μια γενική διαπίστωση θα μπορούσαμε να πούμε βάσει των αποτελεσμάτων και των γενικών συμπερασμάτων από τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών ότι οι απόψεις τους δεν διαφοροποιούνται σε μεγάλο βαθμό, θεωρούν όλοι σημαντικό οι μαθητές από μικρή ηλικία να γνωρίζουν τις έννοιες πολίτης και Ευρωπαίος πολίτης καθώς τους χαρακτηρίζουν και προσπαθούν όλοι ανεξαρτήτως φύλου και ηλικίας να εφαρμόζουν διάφορες πρακτικές στα μαθήματά τους με σκοπό να φέρουν τους μαθητές όσο το δυνατό κοντύτερα με την εθνική και ευρωπαϊκή πραγματικότητα.

7.2 Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Με βάση τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, διαπιστώνουμε ότι μπορεί να αποτελέσει βάση για μελλοντικές ερευνητικές μελέτες οι οποίες θα επικεντρώνονται σε επιπρόσθετους παράγοντες όπως:

1. Η διεξαγωγή μιας βαθύτερης έρευνας, ως προς τις έννοιες του Έλληνα και του Ευρωπαίου πολίτη, υπό την οπτική των ίδιων των μαθητών
2. Μια έρευνα που να προσδιορίζεται σε μεγαλύτερο φάσμα εκπαιδευτικών και ως προς τις ηλικίες τους αλλά και τον τόπο που βρίσκεται το σχολείο τους, προκειμένου τα αποτελέσματα να είναι πιο κοντά στην πραγματικότητα και να αντιπροσωπεύουν ένα μεγαλύτερο φάσμα εκπαιδευτικών

3. Η εκπαίδευση που λαμβάνουν οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί σχετικά με την έννοια του πολίτη και την ευρωπαϊκή της διάσταση
4. Τα ερεθίσματα και οι πληροφορίες που λαμβάνουν οι μαθητές από το οικογενειακό τους περιβάλλον σχετικά με την ιδιότητα τους ως πολίτες
5. Οι πρακτικές που εφαρμόζουν οι γονείς στα παιδιά τους για την καλλιέργεια των απαραίτητων δεξιοτήτων ενός σύγχρονου πολίτη του 21 αιώνα
6. Να διερευνηθούν οι τρόποι με τους οποίους οι άνθρωποι μπορούν να βελτιώσουν τις δεξιότητές τους
7. Να γίνει μια ποσοτική έρευνα, η οποία θα εξετάζει κατά πόσο τα Μ.Μ.Ε επηρεάζουν τη γνώμη των εκπαιδευτικών-μαθητών-γονέων σχετικά με την ιδιότητά τους ως πολίτες
8. Να διερευνηθούν, επίσης, οι παράγοντες που επηρεάζουν την συμμετοχή των πολιτών στα κοινά
9. Μια μελέτη, σχετική με τους τρόπους ενίσχυσης της ευρωπαϊκής ταυτότητας

Κλείνοντας, μια καλά σχεδιασμένη διαχρονική μελέτη, για τον ίδιο πληθυσμό, θα μπορούσε να δώσει ακόμα πιο ενδιαφέρον αποτελέσματα με δυνατότητα γενίκευσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αθανασίου, Α. (2020). *Δεξιότητες του 21^{ου} αιώνα*. Πτυχιακή Εργασία, Πανεπιστήμιο Αιγαίου Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Ρόδος.
- Αθανασούλα-Ρέππα, Αν. (1999). *Η επικοινωνία στον εκπαιδευτικό οργανισμό*, στο: Διοίκηση Εκπαιδευτικών Μονάδων, του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου (Ε.Α.Π.), τόμος Β', (Διοίκηση Ανθρώπινου Δυναμικού), Πάτρα.
- Αρβανίτη, Ε. (2009). Σχεδιασμοί Μάθησης και Νέα Αξιολόγηση στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. *Παιδαγωγική - Θεωρία και Πράξη*, 3, 70-86.
- Βαϊτσάκης, Α. (2022). Πληροφορικός Γραμματισμός- Επιστημονική Τεχνογραφία [Πανεπιστημιακές Σημειώσεις]. Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Τμήμα Κοινωνικών και Ανθρωπιστικών Επιστημών, Χειμερινό εξάμηνο 2022-2023. Φλώρινα.
- Γκότοβου, Α. (2011). *Εκπαιδευτικοί και Ευρωπαϊκή Ένωση: αντιλήψεις και στάσεις των Ελλήνων εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης αναφορικά με την ευρωπαϊκή ταυτότητα και τις επιδράσεις της ευρωπαϊκής πολιτικής στην ελληνική εκπαίδευση*. Διδακτορική διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.
- Δημητριάδου, Κ. (2016). *Νέοι Προσανατολισμοί της Διδακτικής*. Αθήνα: Gutenberg.
- Καρακατσάνη, Δ. (2001). Ευρωπαϊκή ιδιότητα του πολίτη και πολιτική διαπαιδαγώγηση. *Ελληνική Παιδεία και Παγκοσμιοποίηση*. Ναύπλιο: Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος.
- Κεφαλληνού – Θειακού, Α. (2018). *Ιδιότητα του πολίτη και εκπαίδευση. Προσεγγίσεις και πρακτικές των εκπαιδευτικών της Ε' τάξης της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης*. Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Κόρινθος.
- Κορομπίλη, Σ., & Τόγια, Α. (2015). *Πληροφοριακός γραμματισμός*. Αθήνα: Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <https://hdl.handle.net/11419/2701>
- Κωστούλας, Γ. (1996). *Μάνατζμεντ Α-Ω*, Αθήνα: Ελληνοεκδοτική

- Λιανού, Μ. (2020). *Η ευρωπαϊκή ταυτότητα στην Ελλάδα: η σχέση με την εθνική ταυτότητα, μηχανισμοί σχηματισμού, προοπτικές*. Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.
- Μπίκος, Κ. (2004). *Αλληλεπίδραση και κοινωνικές σχέσεις στη σχολική τάξη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Παντίδης, Σ., & Πασιάς, Γ. (2004). *Ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση. Όψεις, θεωρήσεις, προβληματισμοί*, τόμ. Α'. Αθήνα: Gutenberg.
- Πέτρου, Α. (2011). Θεωρητικές διαστάσεις της εκπαιδευτικής πολιτικής. Στο: Μ. Ζεμπύλας (Επιμ.), *Θεωρητικές διαστάσεις και λόγοι περί της εκπαιδευτικής πολιτικής* (σσ. 1-163). τ. Α'. Λευκωσία: Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου.
- Πυργιωτάκης, Ι. (2011). *Εισαγωγή στην παιδαγωγική επιστήμη*. Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο.
- Σταμάτης, Π. (2015). *Προσχολική και Πρωτοσχολική Παιδαγωγική. Επικοινωνιακές διαστάσεις της εκπαιδευτικής διαδικασίας*. Αθήνα: Διάδραση.
- Σωτηροπούλου, Ε. (2019). *Εκπαίδευση για την ιδιότητα του πολίτη στην προσχολική και πρώτη σχολική ηλικία: Εκπαιδευτικές προσεγγίσεις και πρακτικές*. Διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.
- Τσιούγκου, Ε. (2016). *Αντιλήψεις δασκάλων αναφορικά με την εκπαίδευση για την ιδιότητα του πολίτη και τη λειτουργικότητά της ως εκπαιδευτικό εργαλείο στη σχολική τάξη*. Διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης, Θεσσαλονίκη.
- Φιλιππάκη, Ν. (2012). «*Σχολείο ανοικτό στην κοινωνία και η προβληματική της διά βίου μάθησης*» από το πρόγραμμα επιμόρφωσης του Πάντειου Πανεπιστήμιου, Τμήματος Ψυχολογίας «Υποστηρίζοντας το έργο των εκπαιδευτικών στο σύγχρονο σχολείο». Αθήνα.
- Φλώρου, Δ., Στεφανόπουλος, Ν. & Χριστοπούλου, Ε. (2018). *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή*. Διόφαντος.

- Φραγκουδάκη, Α. (2004). *Η εθνική ταυτότητα, το έθνος και ο πατριωτισμός*. Ανακτήθηκε από: <http://www.kleidiakaiaantikleidia.net/book27/book27.pdf>.
- Χαρχαρού, Α. (2018). *Ευρωπαϊκή ταυτότητα: Διαμόρφωση και εξέλιξη*. Διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών, Αθήνα.

Αγγλόφωνη βιβλιογραφία:

- ACRL (2000). *Information literacy competency standards for higher education*. Chicago, Ill.: American Library Association.
- Brasche, U. (2003). *Europäische Intergration*, Munchen, Oldenbourg.
- Bruce, C. (1994). Portrait of an information-literate person. *HERDSA News*, 16 (3), 9-11
- Bruner, J. (1977). *The Process of Education*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Burkhardt, J.M., & MacDonald, M. C., & Rathermacher, A.I. (2003). *Teaching information Literacy: 35 practical standards-based exercises for college students*. Chicago: American Library Association
- Cogan, J., & Derricott, R. (1998). *Citizenship for the 21st Century, An International Perspective on Education*. London: Kogan Page.
- Delanty, G. (2000). *Citizenship in a Global Age: Society, culture and politics*. Buckingham, Open University Press.
- Dubrin, A. J. (1998). *Βασικές Αρχές Μάνατζμεντ* (4η Έκδοση). Αθήνα: Έλλην.
- Held, D. (1983). *States and Societies*. London: Blackwell Publishers.
- Marshall, T. H., & Bottomore, T. (1992). *Citizenship and Social Class*. Pluto Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt18mvns1>
- Marzano, R., & Heflebower, T. (2011). *Teaching & Assessing 21st Century Skills*. United States of America: Marzano Research Laboratory.

ΠΗΓΕΣ

Γιαννακόπουλος, Η. (2022). HUFFPOST.

https://www.huffingtonpost.gr/entry/e-eeropaike-taetoteta-ena-diarkes-zetoemeno_gr_6273a582e4b03ca8363da0bc (Προσπελάστηκε 2/4/2023).

Δούκα, Ε. (2015). HUFFPOST.

https://www.huffingtonpost.gr/eleni-douka/-2835_b_8708016.html (Προσπελάστηκε 12/11/2023).

Επίσημος ιστότοπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

<https://erasmus-plus.ec.europa.eu/el/opportunities/opportunities-for-individuals/students/studying-abroad> (Προσπελάστηκε 22/11/2022).

Erasmus+ Οδηγός Προγράμματος. (2022).

<http://erasmus.uop.gr/images/stories/files/announce/2022-23/ERASMUS.pdf>
(Προσπελάστηκε 10/1/2023).

Κιτρομηλίδης, Π. (2010). Η εθνική ταυτότητα ως δίλημμα και ως προοπτική. Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ. <https://www.kathimerini.gr/society/383639/i-ethniki-taytotita-os-dilimma-kai-os-prooptiki/> (Προσπελάστηκε 2/4/2023).

Βενέτη, Μ. (2017). Η έννοια του πολίτη και η συμβολή του Αριστοτέλη στη σύγχρονη πολιτική σκέψη. HuffPost.

https://www.huffingtonpost.gr/maria-veneti/-12779_b_17646762.html
(Προσπελάστηκε 17/11/2022).

Θεωρίες για τη μάθηση. <https://www.pdv.org.gr/img/theoriesmathisis.pdf> (Πρόσβαση 17/12/2022).

iziPen team. (22 Ιανουαρίου, 2021). Ποιοτική και Ποσοτική Έρευνα: Μεθοδολογία και Διαφορές. <https://izipen.gr/blog/poiotiki-posotiki/> (Προσπελάστηκε 10/1/2023).